

Sisekaitseakadeemia

Päästekolledž

Stella Polikarpus

RS000

**NÄGEMIS-, LIIKUMIS- JA KUULMISPUUDEGA
INIMESTE PÄÄSTMISE ÕPETAMINE EESTIS**

Lõputöö

Juhendaja: Regina Toom, M.A.

TALLINN 2004

REFERAAT

Käesolev lõputöö on kirjutatud teemal “Nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimeste päästmise õpetamine Eestis”. Töö koosneb 65 leheküljest, 11 joonisest ning 5 lisast. Lisades on 1 tabel ja 10 pilti. Töö on kirjutatud eesti keeles ning võõrkeelne kokkuvõte inglise keeles. Lõputöö kirjutamisel viidati 57 allikale.

Käsitletud ainevaldkonda kajastavateks märksõnadeks on: päästeteenistuse funktsioon, päästetöötajate koolitus, nägemis-, liikumis- ja kuulmispuude iseloomustus, projekt „Enesepäästmise kunst“ 2003, nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimeste abistamine, puudega inimeste evakuatsiooni probleemid, mobiilsus.

Lõputöö eesmärgiks on kirjeldada päästeteenistuse funktsiooni, puudespetsiifilist käitumist eri puudegruppide puhul ning välja selgitada päästeteenistuse koolitajate ettevalmistus õpetada päästetöötajatele puudega inimestele vajaliku abi andmist õnnetusjuhtumi korral.

Töö on jaotatud kolme ossa. Esimeses peatükis antakse ülevaade kolmest antud lõputöös käsitletud füüsilisest puudest, päästeteenistuse funktsioonist ja antud valdkonna uuringutest teistes riikides. Teises osas käsitletakse uurimistöö metoodikat ja kirjeldatakse valimit. Kolmandas osas on toodud uurimuse tulemused, nende analüüs ja arutelu.

Uurimuse läbiviimisel selgus, et täna ei õpetata Eestis puudega inimeste päästmist õnnetuse korral lähtudes nende eripärast, kuid päästetöötaja koolitajad nägid selleks vajadust. Uurimistöö aitab kaasa vastavasisulise õppematerjali koostamisele tulevikus ja selgitab välja edasised uurimisvaldkonnad. Käesolev töö on antud teema esmakäsitlus Eestis.

Lõputöö koostamisel ja vormistamisel on kasutatud A. Kõverjala „Üliõpilastööde koostamise metoodikat“ (Kõverjalg 1999).

SISUKORD

REFERAAT	2
SISSEJUHATUS	4
1. PÄÄSTETEENISTUS TÄNASES EESTIS	6
1.1. Päästeteenistuse ülesanded, päästetöötajad ja koolitus	6
1.2. Ülevaade erinevatest sihtrühmadest	10
1.2.1. Nägemispuude iseloomustus	12
1.2.2. Liikumispuude iseloomustus	15
1.2.3. Kuulmispuude iseloomustus	19
1.3. Olukord mujal maailmas	23
2. UURIMISTÖÖ PROBLEEMIASETUS JA MEETOD	25
2.1. Uurimistöö eesmärk ja ülesanded	25
2.2. Uurimismeetod	25
2.2.1. Uurimuse läbiviimise protseduur	25
2.2.2. Valim	26
2.2.3. Andmete töötlemine	26
3. KÜSITLUSTULEMUSED JA ANALÜÜS	27
3.1. Koolitajate demograafilised näitajad	28
3.2. Varasem kogemus puudega inimesega	29
3.3. Päästetöötajale puudega inimese abistamise õpetamine	34
KOKKUVÕTE	42
SUMMARY	44
VIIDATUD KIRJANDUS	46
LISAD	
Lisa 1. Küsimustik päästetöötaja koolitajale	50
Lisa 2. Käitumisjuhised nägemispuudega inimese abistamiseks	55
Lisa 3. Käitumisjuhised liikumispuudega inimese abistamiseks	60
Lisa 4. Käitumisjuhised kuulmispuudega inimese abistamiseks	63
Lisa 5. Olulisemad Spearmani korrelatsiooni kordajad (Tabel 1)	65

SISSEJUHATUS

Minevikus ümbritses puudega inimesi palju võhiklust, ebausku ja hirmu (Keith 2000:9). Neid ei koheldud võrdsetena ja nende abistamine oli juhuslik. Arvati, et kui inimesel on füüsiline puue, ei ole ta ka võimeline omandama sama haridust, mis terved lapsed. Elatusaseme kasvades on hakatud üha enam neile tähelepanu pöörama ja püütud puudega inimesi tagasi tuua argiellu. Neile õpetatakse toimetulekut tavaelus, et nad võiksid ise otsustada oma elu üle. Puudega inimesi ümbritsev teadmatus on tänu meditsiini arengule ja selgitustööle vähenemas.

Tänapäeval on üldine suund maailmas kõikide puudega inimeste abistamisele ja integreerimisele ühiskonda. 2002. aasta märtsis võttis Euroopa puuetega inimeste kongress vastu Madridi deklaratsiooni, millega kuulutati aasta 2003 puuetega inimeste aastaks. Deklaratsioonis kutsuti Euroopa Liidu liikmesriike üles astuma samme selleks, et puudega inimesi ei käsitletak enam hoolekande vajajatena, vaid võrdväärsete ühiskonna liikmetena, kes kontrollivad oma elu ise (Kurg 2002:2).

Järjest enam tegeldakse ka Eestis puudega inimeste rehabilitatsiooni küsimustega. Puudega inimesed moodustavad ühe osa ühiskonnast. Senini pole Eestis uuritud päästeteenistuse ülesandeid ja valmisolekut selle ühiskonna osa aitamiseks. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 28 lg 4 järgi on puudega inimesed riigi ja kohaliku omavalitsuste erilise hoole all (RT 1992, 26, 349). Päästeteenistus riigistruktuuri osana peaks ka oma töös pöörama tähelepanu puudega inimestele. Kõigi inimestega võib juhtuda õnnetusi ja päästeteenistus peaks olema valmis päästma kõiki. Valmisolek tähendab nii psühholoogilist valmisolekut kui ka vajalikke teadmisi, oskusi ja võtteid inimese abistamiseks sündmuskohal. Teistes riikides on teatud määral uuritud puudega inimeste toimetulekut õnnetustel ja nende suutlikkust ennast ise aidata.

Käesolevas töö eesmärgiks on kirjeldada päästeteenistuse funktsiooni, puudespetsiifilist käitumist eri puudegruppide puhul ning välja selgitada päästeteenistuse koolitajate ettevalmistus õpetada päästetöötajatele puudega inimestele vajaliku abi andmist õnnetusjuhtumi korral.

Uurimistöö mahu piiride tõttu käsitletakse vaid kolme puudeliiki, kuigi ka teised puudeliigid vajaksid uurimist, näiteks võib tuua vaimupuude. Töös kasutatud mõiste „puudega inimesed“ all on mõeldud vaid füüsilise puudega (nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega) inimesi. Päästmise all peetakse silmas vajaliku abi andmist õnnetusel ja töös ei käsitleta ekstreemseid juhte.

Uurimistöö koosneb kolmest põhiosast. Esimeses osas antakse ülevaade päästesüsteemist, selle erinevate üksuste ülesannetest ja päästetöötajate ettevalmistusest; kirjeldatakse puudeliikide teoreetilisi käsitlusi eesmärgiga välja selgitada missugust spetsiifilist abi ja kohtlemist vajavad nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimesed eripärast tingituna õnnetuse korral. Liikumispuude iseloomustuse peatükis räägitakse Laeva Põhikoolis 2003 aastal projekti „Enesepäästmise kunst“ raames läbiviidud evakuatsiooniõppusest ja seal tekkinud probleemidest puudega inimestega. Töös tuuakse lühidalt teiste riikide kogemus antud valdkonnas tuginedes materjalidele, mis olid kättesaadavad autorile töö kirjutamise hetkel. Teises osas kirjeldatakse uurimuse protseduuri: selle eesmärgi, ülesandeid ja meetodikat. Töö kolmandas osas tuuakse päästetöötajate koolitajate seas läbiviidud uurimuse tulemused ja analüüs. Lõpus teeb autor ettepanekuid teema edasiseks käsitluseks. Üldised nõuanded nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimesega käitumiseks antakse lõputöö lisades. Ankeetküsitluse tulemusi töödeldakse SPSS programmis ja graafikud koostatakse Microsoft Excelis.

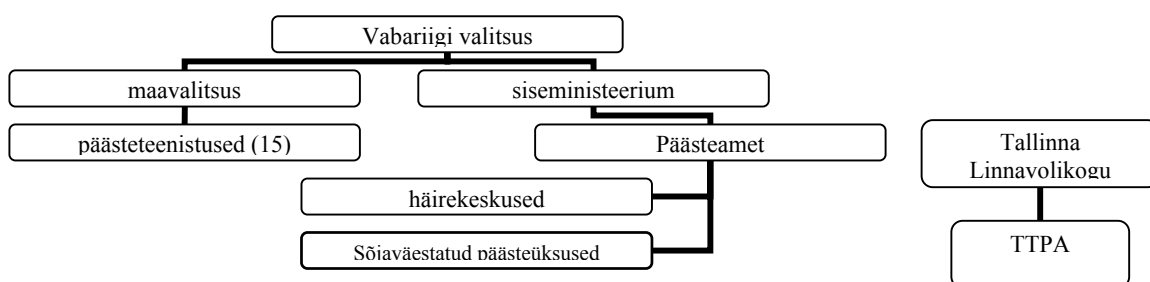
Uurimistöö praktilise väljundina saab töö materjalidele tuginedes välja töötada konkreetsed juhised ja nõuanded päästeteenistujate ettevalmistamiseks puudega inimeste päästmiseks õnnetusel.

1. PÄÄSTETEENISTUS TÄNASES EESTIS

Päästeteenistus on riigistruktuur, mille ülesanne on kaasa aidata inimestes turvatunde tagamisele ning abistada neid õnnetuste korral. Antud peatükis on käsitletud päästeteenistuse erinevaid ülesandeid ja päästetöötajate koolitussüsteemi. Kuna inimesed on väga erinevad, näiteks lapsed, vanurid, puudega inimesed, vajavad nad ka erinevat lähenemist. Inimestele erinevalt lähenemiseks tuleb teada nende vajadusi ja suutlikkust. Peatükis on räägitud kolmest võimalikust päästeteenistuse erisihtrühmast: nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimestest.

1.1. Päästeteenistuse ülesanded, päästetöötajad ja koolitus

Hetkeseisuga (15.05.2004) on Eestis viisteist päästeteenistust. Igas maakonnas üks ja neile lisaks Tallinna Tuletõrje- ja Päästeamet (TTPA), mis on kohaliku omavalitsuse hallatav. Ülejäänud päästeteenistused on maavalitsuste hallatavad. Kehtiva seadusandluse alusel autori poolt koostatud juhtimisstruktuur joonisel 1 nähtub, et Päästeamet ei saa täna anda otsekorraldusi päästeteenistusele ja TTPA jääb üldse omaette struktuuri (vt joonis 1).

Joonis 1. Päästeasutuste alluvus

Allikas: S. Polikarpus, 15.05.04.

Ometi võib öelda, et päästetegevuse juhtivasutuseks Eestis on Päästeamet, kelle ülesandeks on koos siseministeeriumiga õigusaktide ja üleriikliku kriisireguleerimispoliitika väljatöötamine, riigihangete teostamine, rahvusvaheline koostöö, riikliku sunni kohaldamine seaduses ettenähtud alusel ja ulatuses ning muud ülesanded (Päästeameti põhimäärus §6 ja § 8, RTL 2001, 43, 599).

Päästeteenistuse põhiülesanneteks on tulekustutus- ja päästetööd ning riiklik tuleohutusjärelvalve (Hiiumaa Päästeteenistuse põhimäärus p2). Riikliku tuleohutusjärelvalve raames kontrollitakse tuleohutusalaselt objekte, mis on kas avalikud hooned (kirikud, suured kauplused, teatrid, kinod, koolid) või suured tööstusettevõtted (suurõnnetusohuga ettevõtted, ohtlikud ettevõtted). Päästeteenistus koostöös politseiga uurib tulekahju põhjuseid. Elanikkonna seas teevad päästeasutused ennetustööd, et vähendada varalist kahju ja säästa inimelusid. Peamine päästeteenistuse ressurss kuulub tulekustutus- ja päästetööde tegemisele, mille raames päästetakse inimesi ja nende vara ning tehakse töid keskkonna kaitseks, tulekahjude, loodusõnnetuste, katastroofide, avariide ja muude õnnetuste korral (Päästeseadus § 3, RT I 1994, 28, 424).

Päästeametile ja päästeteenistustele lisaks on häirekeskused (tulevikus 4) ja sõjaväestatud päästeüksused (Tallinna Üksik-Päästekompanii, Tartu Üksik-Päästekompanii ja Jõhvi Üksik-Päästekompanii), mis alluvad Päästeametile. Alluvussuhteid on kujutatud ülaltoodud joonisel (joonis 1).

Häirekeskuste ülesanne on õnnetusteadete vastuvõtmine, töötlemine ja edastamine ning tulekustutus- ja päästemeeskondade, kiirabibrigaadide ning teiste vajalike teenistuste sündmuskohale saatmine, samuti operatiivside ja infotöötamise korraldamine oma teeninduspiirkonnas (Lõuna-Eesti häirekeskuse põhimäärus §7, RTL 2001, 39, 544). Häirekeskus saadab sündmuskohale ka demineerijad sõjaväestatud päästeüksustest ehk kompaniidest.

Siseministri määruses „Sõjaväestatud päästeüksuste põhimääruste kinnitamine“ on sätestatud, et kompanii tegevusvaldkonnaks on demineerimis-, tulekustutus- ja päästetööde tegemine ning ajateenijatele sõjalise ja päästealase ettevalmistuse andmine (RTL 1998, 220/221, 876).

Dokumendis “Päästeala prioriteetsed arengusuunad aastani 2007” on toodud päästeteenistuse missioon: päästeteenistus on igapäevase abistamiseks arendamaks turvalist elukeskkonda ning kaitsmaks elu ja vara õnnetuste eest (Päästeala prioriteetsed arengusuunad aastani 2007).

Tuletõrje-päästetöötajate mõiste on toodud Päästeseaduses § 29. Need on riigi ja kohaliku omavalitsuse päästeasutuste töötajad, kes teevad ja korraldavad tuletõrje- ja päästetöid. Päästetöötajad on ka Väike-Maarja Päästekooli ning Sisekaitseakadeemia Päästekolledži juhid ja tuletõrje-pääste erialaõppejõud nendes koolides. (Päästeseadus, RT I 1994, 28, 424)

Päästetöötaja all mõistetakse inimest, kes töötab päästeasutuses, olgu selleks siis tuletõrjuja-päästja, järelevalve ametnik, häirekeskuse töötaja või päästeriala õppejõud. Ajakirjas Häire 112 (1/2 2003) ilmunud dokumendis, „Päästetöötajate väärtushinnangud ja käitumistavad“, on sätestatud põhimõtted: päästetöötaja on abivalmis ning aitab ka väljaspool tööaega hädasolijat ja ta on alati valmis andma kaaskodanikele professionaalset nõu (Martin, jt 2003:34-35). Päästetöötaja käitumistavadest ja väärtushinnangutest lähtudes on ootused päästetöötajatele kõrged. Intervjuust hr R. Lainolaga (projekti „Enesepäästmise kunst“ autor) selgus, et päästetöötajatelt oodatakse ka oskust abistada puudega inimest nii tavasituatsioonis kui õnnetuse olukorras.

Päästetöötajaid koolitatakse nii Sisekaitseakadeemia Päästekolledžis kui Väike-Maarja Päästekoolis, samuti piirkondlikes väljaõppe- ja treeningkeskustes (Tartumaa Päästeteenistuse, Pärnumaa Päästeteenistuse ja TTPA juures) ning teiste asutuste juures Päästeameti poolt kinnitatud kursuste õppekavade alusel. Nõuded väljaõppele on kehtestatud siseministri määrusega „Nõuded tuletõrje- ja päästetöötajate väljaõppele ja täienduskoolitusele ning väljaõppe ja täienduskoolituse kord“ (RTL 2001, 137, 2020). Õppetreeningkeskuste põhiülesandeks on n.ö algkoolitus 200 tunni ulatuses, mis on omakorda jaotatud: algväljaõppe 80 tundi, tulekustutus- ja päästetööd 80 tundi ja suitsusukelduskursus 40 tundi (Randoja 2003:23).

Sisekaitseakadeemia Päästekolledžis õpetatakse päästetöötajaid akrediteeritud õppekava alusel. Nimetatud õppekava maht on 160 ainepunkti, õppeaja kestus neli aastat. Õppeained võib jaotada nelja blokki. Esimeses blokkis on üldained (näiteks: haldus, majandus, juhtimine, sotsioloogia ja psühholoogia õppeained, kokku 43 AP); teise blokki kuuluvad õigusained (näiteks: riigi-, haldus-, era-, keskkonnaõigus, kokku 10) kolmandas blokkis on inseneritehnilised õppeained (näiteks: insenerigraafika, rakendusfüüsika, termodünaamika, hüdraulika jt, kokku 29,5 AP). Neljanda blokki moodustavad erialained (näiteks: päästetehnika, operatiivjuhtimine, tuleohutuse järelevalve korraldamine,

kriisireguleerimine, häirekorraldus, päästeteenistuse eritehnika jne, kokku 37,5 AP). Suure osa õppest moodustab praktika (28 AP), mis on jagatud neljaks osaks, lõputöö ja lõpueksamid. (Sisekaitseakadeemia päästeteenistuse eriala rakenduskõrgharidusõppe õppekava 2003) Sotsiaal- ja käitumisteadused on õppekavas esindatud 4,5 ainepunktiga, kuid ainete lahtikirjutustest ei selgu, et puudega inimesi eraldi puudutataks või räägitaks nendega suhtlemise eripärast mõne muu aine raames (2000 a õppekava). 2003 aasta õppekava ei sisalda enam sotsiaaloigust, mille raames varasematele kursustele tutvustati Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi ning puudega inimeste sotsiaaltoetusi (Mikkola 2001).

Väike-Maarja Päästekoolis õpetatakse operatiivtöötajaid kahe õppekava alusel, tuletõrjuja-päästja ja tuletõrje-päästespetsialisti õppekavade järgi, nominaalõppeajaga üks aasta (40 AP). Kuna mõlema õppekava puhul on tegemist kutsehariduse omandamisega, siis on suur osakaal praktilisel, tuletõrjuja-päästja õppekavas 600 tundi ehk 15 AP. Veel käsitletakse päästetöid ja erakorralist meditsiini (mõlemaid 4,5 AP mahus), tulekustutustöid (4 AP), suitsusukeldust (1,5 AP), häirekorraldust (0,5 AP) ja teisi aineid. Tuletõrjuja-päästja algõpe on õppekavas 120 tunnises (3 AP) mahus.

Tuletõrje-päästespetsialisti õppekava mahukamad ained on koolitusõpe (5 AP), tulekustutus- ja päästetööd (2,5 + 3,5 AP) ning nende juhtimine (4 AP), häirekorraldus (1,5 AP), erakorraline meditsiin (1,5 AP) ja tuleohutusjärelvalve (4,5 AP), praktika (4 AP) ja teised ained. Tuletõrje-päästespetsialistik õppija peab eelnevalt olema läbinud tuletõrjuja-päästja õppekava. (Väike-Maarja Päästekooli koduleheküljel)

Taasiseseisvunud Eestis on päästetöötajate koolituse ajalugu lühike. Enne 1990. aastat puudusid Eestis võimalused tuletõrjealase hariduse saamiseks. Pealesõjajärgsetel aastatel toimus teadmiste ja oskuste omandamine töökohas, kus korraldati algväljaõppe- ja täiendõppekursusi (Randoja 2003:37). Päästekolledž alustas tegevust 1993. aasta sügisel esimese taolise kõrgkooli tasemel õppeasutusena Eestis. Esimene lend, 12 tuletõrje-päästetehnoloogia inseneri lõpetas kolledži 1997. aasta kevadel (Sisekaitseakadeemia koduleheküljel).

Väike-Maarjas alustati päästeeriala ainete õpetamist 1993. aastal toonases Väike-Maarja Põllutöökoolis. Koolis moodustatud tuletõrjuja-päästjate õpperühma asus siis 2-aastase õppeajaga õppima 24 tulevast päästeala töötajat (Väike-Maarja Päästekooli

koduleheküljel). Õppekavad on seoses Sisekaitseakadeemia Päästekolledži ja Väike-Maarja Päästekooli liitmisega 1. septembril 2004 muutmisel.

1.2. Ülevaade erinevatest sihtrühmadest

Päästeteenistuse üheks ülesandeks on inimeste päästmine võimalikest kriisisituatsioonidest. Kõigi inimeste vajadused ei ole ühesugused. Inimeste mitmekesisuse üheks näiteks on ka erinevad puuded, mis tingivad erivajadusi. Erinevatest puuetest lähtuvalt võivad inimesed vajada ka erilähendamist päästeteenistuse poolt.

2003. aasta, mis oli „Puudega inimeste aasta“ motoks Eestis oli *maailm meile kõigile*. Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIK) on välja pakkunud selle moto täpsustamiseks juhtlauseid: “muutkem igapäevane elukeskkond kõigile ligipääsetavaks” ja “puuetega inimestele iseseisev elu” jt. (Kurg 2002:2) Deklaratsioonis öeldule ja üldse puudega inimestele mõeldes võiks meeles pidada Marit Kihlmani sõnu: “Igal inimesel on oma väärtus hoolimata sellest, kes ta on või mida ta on saavutanud. Inimelu on väärtus omaette. Elu mõte on elus endas. Kohtumisel puudega inimestega pannakse meie väärtushinnangud proovile. Kas nad on ehtsad või on tegemist vaid suure suuga ideaalidest rääkimise ja ilusate sõnadega, mida ikka hoolimisega seoses kuulda võib? (Kihlman 1999:22-23).” Päästetöötaja oskused ja väärtushinnangud pannakse samuti proovile puudega inimesega kohtudes. Paljud tunnevad puudega inimesega kokku puutudes ebamugavust (Grunewald 1999:13).

Negatiivset suhtumist ja puudega inimeste sotsiaalset tõrjutust on läbi aastakümnete uuritud. Leitud on, et sotsiaalse tõrjutuse tase ning sotsiaalne märgistamine varieerub erinevate puudeliikide vahel. Kõige tõrjutumad on vaimupuudega inimesed, füüsilise puudega inimesed on vähem sotsiaalselt tõrjutud, kuid ebamugavustunne puudega inimesega kokku puutudes säilib. (Strohmer, Grand & Purcell 1984:135) Päästetöötajate suhtumist puudega inimestesse pole Eestis uuritud, aga negatiivset suhtumist neisse ei saa välistada.

Projekti „Enesepäästmise kunst” (2003) raames toimus Laeva Põhikoolis evakuatsiooniõppus, milles osalesid liikumispuudega noored. Õppuse eesmärgiks oli

puudega inimeste tuleohutuslaste teadmiste täiendamine. Projekti autori eelduseks oli päästeteenistuse suutlikkus õpetada liikumispuudega inimesi ennast ise abistama õnnetuse korral. Koolituse käigus selgus, et päästetöötajad ei suutnud anda oodatud õpetust liikumispuudega inimestele. Samuti puudusid päästetöötajatel üldised teadmised puude olemusest. (Lainola 2004)

Kes on puudega inimene, kellega päästetöötaja õnnetusel või õppusel kokku puutub ja keda ta vajadusel päästma peab?

Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle (Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus § 2, RT I 1999, 16, 273). Puudeliigid võib üldjoontes jagada kaheks: 1) **füüsiline puue** – füsioloogilise funktsiooni kõrvalekalle ja 2) **vaimupuue** – psühholoogilise funktsiooni kõrvalekalle. Primaarse puudena klassifitseeritakse nägemis-, kuulmis- ja liikumispuuded füüsilise puude alla, kuid mis võivad **liitpuudena** esineda koos kas vaimupuudega ja/või omakorda koos mõne teise füüsilise puudega. Liitpuude puhul on inimesel iseseisev toimetulek raske ja ta vajab rohkem abi ning suuremat õiguste kaitset. Mida sügavamalt on inimese keha või psüühika kahjustatud, seda suurem on abivajadus ja erikohtlemine õnnetuse korral on hädavajalik. Puude iseloomust ja sügavusastmest lähtuvalt võib inimese käitumine olla ettearvamatu ja seepärast võib kujuneda tema abistamine õnnetusel keeruliseks. Käesolevas töös käsitletakse pisut lähemalt kolme suuremat füüsilise puude liiki: nägemis-, kuulmis- ja liikumispuuet ning analüüsitakse vastavalt puude raskusastmele sellest tulenevat eripära.

Puue võib inimesele tekitada mitmeid piiranguid, mis suurendavad riski tulekahjul. Piiranguteks on: aistingu probleemid, nagu kurtus ja pimedus; mobiilsuse, mida defineeritakse kui võimet ohutult, mugavalt ja iseseisvalt ruumis liikuda, probleemid (mobiilsuse languse võib kaasa tuua ratastoolis olemine); ja intellektuaalsed probleemid nagu vaimupuudel. Mobiilsuse probleemidega inimesed on mures suurenenud isikliku riski pärast kõrghoonetes, kus tulekahju korral ei tohi kasutada lifti. Sellisel juhul peab kõrghoonesse olema ehitatud piisava suurusega varjupaik (tule- ja suitsukindel ruum) puudega ja tervetele inimestele. (Bryan 2003:4-21)

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse (RT I 1999, 16, 273) paragrahvis 2 toodud mõistetes jagatakse puuded raskuse järgi kolmeks astmeks: *Sügav puue* on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millest tingituna vajab isik pidevat kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet ööpäevaringselt; *Raskest puudest* tingituna vajab isik kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet igal ööpäeval ja *keskmise puude* puhul vajab isik regulaarset kõrvalabi või juhendamist väljaspool oma elamiskohta vähemalt korra nädalas (Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, RT I 1999, 16, 273).

1.2.1. Nägemispuude iseloomustus

Peatükk sisaldab autori arvates vajalikke teadmisi nägemispuudega inimese ehk nägemispuudelise abistamiseks. Vaata lisaks: *Käitumisjuhised nägemispuudega inimese abistamiseks*, [lisa 2](#).

Üldiseloomustus. Nägemismeel on inimesel väga hästi arenenud ning keeruka ehitusega (Jarl 1999:87). Silma sattunud valgus põhjustab silma võrkkesta valgustundlikes rakkudes fotogeenilisi muutusi. Valgusimpulss, mis tekib fotogeeniliste muutuste tulemusena, suundub peaaegu nägemiskeskusesse mööda nägemisnärv. Kõrgem nägemiskeskus asub kuklasagara koostes, kus töödeldakse saabunud informatsiooni ümber ja sünnib see, mida inimene näeb. Nägemine annab meile kujutluse kogu ümbruskonnast kui tervikust, seda väga mitmesuguste kauguste puhul. (Vassenin 2002:9) Õnnetuse olukorras kasutab inimene nägemismeelt, näiteks ohu suuna, suuruse ja lähenemise kiiruse kindlaks tegemiseks. Nägemispuudega inimene püüab seda infot saada teisi meeli kasutades. Ta jääb suuremasse info puudusesse kui nägija, sest ligikaudu 80% välisinformatsioonist saadakse silma kaudu (Aul 1976:203).

Patoloogia põhjused. Nägemispuue võib olla tingitud erinevatest kaasasündinud või hiljem omandatud teguritest: nt erinevatest nakkushaigustest (punetised), õnnetustest ja vigastustest (trauma tagajärjel), mürgistustest, üldhaigestumise tagajärjel, sünnieelsetest mõjutustest, kaasa arvatud pärilikkusest. (Kirk & Gallagher 2000:392)

Raskusastmed ja nende iseloomustus. Nägemispuudeid liigitatakse erinevate autorite poolt erinevalt. Eristatakse kahte gruppi nägemispuudega inimesi: raske nägemispuudega (pimedad) ja vaegnägijad (Jarl 1999:87). USA-s määratakse nägemispuuet 20/200 reegli alusel. Määratluse puhul võetakse aluseks, mida terve inimene näeb kaheksa jala (60 meetri) kauguselt. Nägemispuudeline näeb seda kahekümne jala (6 meetri) kauguselt (Kuusisto 2000:14-15).

Nägemisel eristatakse nägemisteravust ning vaatevälja. Kontrastide eristamise võime on seotud silma nägemisteravusega. Vaateväljaks nimetatakse ruumi, mis on nähtav ühe liikumatu silmaga ning selle terviklikkust peetakse täpse nägemise aluseks ja eriti tähtis on see liikumisel. Vaateväljas võivad ilmuda erinevad piirangud: näiteks puudub vaatevälja keskosa või puudub pool vaatevälja. Torujas vaateväljas nähakse vaadeldavast korraga ainult väikest osa. Neljandaks piiranguks vaateväljas on üksikud mittefunktsioneerivad osad. (Vassenin 2003:9)

Raske nägemispuudega inimestel on nägemisteravus kuni 0,05 (täielik nägemisteravus = 1,0) või on nende nägemisulatus ahenenud vähem kui 10 kraadini (kiikernägemine). Vaegnägija on inimene, kelle nägemisteravus on 0,3 ja 0,5 vahel. Ta suudab parimal juhul lugeda 5 meetri kauguselt tavalise proovitabeli ülevalt kolmandat rida (Jarl 1999:88). Täiesti pimedaid inimesi on vähe, enamik nägemispuudelisi näeb ähmaselt või fokuseeritult. Sageli õpivad nad tavaolukorras kompenseerima oma nägemispuuet nii, et kõrvalseisja ei aimagi, kui piiratud konkreetse inimese nägemisvõime tegelikult on (White 2000:4).

Värvuste eristamise võime langus võib esineda ka nägemispuudeta inimesel. Daltonism on üks levinumaid värvuste eristamise võime langusi, selle haiguse puhul on inimesel punase-rohelise nõrk eraldamisvõime ja see esineb 7-8 % meestest. (Vassenin 2002:10) Tuleohutusmärke on nii punase (esmaseid tulekustutus- ja päästevahendeid tähistavad) kui roheline (evakuatsioonipäase tähistavad) taustaga. Selliste märkide paigaldamisel tuleks silmas pidada seina värvi, et märk oleks ka daltonismi põdevale inimesele kaugelt nähtav.

Eelpool toodud nägemispuude liikidele lisaks võib inimesel esineda võimetus näha liikuvaid esemeid ja objekte. Tal on äärmiselt raske hakkama saada näiteks tiheda

liiklusega tänaval. Liikuvate esemete mITTenägemine on tingitud aju kahjustusest. (Montgomery 2004)

Abivahendite kasutamine. Tugeva nägemiskahjustusega inimene nägemisvõimet võib parandada abivahenditega, selleks võivad olla mitmesugused luubid, prillid, magnetvisioonid (lugemis- ja suurendustelerid, suurendavad ekraanid). Liikumisel saab nägemispuudeline kasutada valget keppi ja juhtkoera. Valge kepp on ühtlasi märguandeks nägijatele, sealhulgas autojuhtidele, et tegemist on pimedaga ja võimaldab pimedal kombata teed enda ees ning abistab orienteerumisel (vt lisa 2, pilt 4). Pimeda juhtkoer on spetsiaalse väljaõppe saanud koer, kes juhIB pimedat tänaval, viies ta mööda takistustest ja just õigesse/soovitud kohta. Juhtkoer on pimedale justkui silmade eest (vt lisa 2, pilt 2). Pime võib kasutada ka teisi vahendeid, nägijatele märku andmiseks, et tegemist on nägemispuudega inimesega, nt pimeda märk ja pimeda käelint (vt lisa 2 pildid 1 ja 3). Päästetöötaja peaks tundma märgistust ja abivahendeid, mida pimedad kasutavad, et õnnetuse korral osutada talle asjakohast abi. Nägemispuudelisel aitab hea valgustus paremini kasutada oma nägemisjääki, eredad värvid ja suures kirjas tekstid sobivad talle paremini.

Inimesed, kes on kaotanud osaliselt või täielikult nägemisvõime, kasutavad kuulmis-, haistmis- ja kompimismeeli ning kuuendat meelt, et kompenseerida nägemist. Kuues meel on naha retseptorid silmade ja kõrvade piirkonnas, mis annavad teada ees asetsevatest objektidest. Õnnetuse korral teiste meelte kaudu saadav info võib olla eksitav ja ebapiisav, mis tingibki nägemispuudega inimese vajaduse nägija abi järele.

Aleksander Vassenin (viidates M. Hallapile) toob oma raamatus „Nägemispuudega inimesed“ välja, et Eestis on ligikaudu 7500 nägemispuudelist (0,6% Eesti elanikkonnast). Neist 70% eakad, 25% keskealised ja 5% lapsed. Eestis jagunevad nägemispuudega inimesed raskusastmeti järgmiselt: 54% nõrgalt nägijad, 33% tugevasti vaegnägijad, 9% praktiliselt pimedad ja 4% täiesti pimedad (Vassenin 2003:11).

Puudest tuleneva käitumise/suhtlemise eripära. Enamus pimedaid loeb suurimaks õnnetuseks puude pärssivat mõju mobiilsusele, mistõttu vajab pime inimene enamasti liikumisel abi. (Vassenin 2002:48)

Pimeda oskamatu juhtimine võib temas tekitada tunde, et teda veetakse ja lükatakse tavalistes olukordadeski. Nägijatele on kirja pandud juhised ja välja töötatud kindlad võtted, kuidas pimedat suunata tänaval, majas ja ruumis. Vaata juhiseid lisast 2, *käitumisjuhised nägemispuudega inimese abistamiseks*. Filmist „At first sight“ selgub, et pime peategelane, viibides talle tuttavas keskkonnas, tunneb ümbrust väga hästi ning liigub turvaliselt. Liikudes kohta, kus ta varem polnud käinud, tekitab see temas segadust ja ta tundis ennast ohtu seatuna. Talle tuli tutvustada ümbritsevat keskkonda. Õnnetuse korral on inimene segaduses. Et pime rahuneks ja mõistaks, et koht, kus ta viibib, on ohutu, tuleks päästetöötajal kirjeldada talle ümbrust. Pimeda evakueerimisel nt avalikest hoonest tuleks talle leida ohutu koht, kus ta saaks istuda ja edasist abi oodata. Pimeda turvalisuse tagamiseks tuleks koha valikul arvestada, et see ei oleks tiheda liiklusega teel või avatavate uste läheduses, kus pime võib hiljem ohtu sattuda. Võimalusel tuleks leida pimedale nägijast abistaja, kes juhatab ta soovitud kohta. Pime orienteerub ja liigub ruumis kuulmise järgi. Müra, kaja ja vali muusika takistab pimedal ruumis liikumist.

Tuleohutusala ennetustöö on enamasti suunatud nägijale ja kuuljale, mistõttu nägemispuudelite teadlikkus, enda aitamisest õnnetuse korral võib olla madal. Pime ei saa lugeda tavalises kirjas trükitud õppematerjale. Kui pimedatele ei korraldata spetsiaalseid õppusi, võib tulemuseks olla see, et kuigi pime saaks ennast osaliselt ise aidata enne päästetöötaja saabumist, puuduvad tal selleks teadmised ja oskused. Päästetööde juht peaks lisaks pimedate madalale mobiilsusele ja sellest tulenevale abivajadusele liikumisel arvestama ka võimalike väheste tuleohutusala teadmistega.

1.2.2. Liikumispuude iseloomustus

Peatükk sisaldab autori arvates vajalikke teadmisi liikumispuudega inimeste ehk liikumispuudelite abistamiseks. Vaata lisaks: *Käitumisjuhised liikumispuudega inimese abistamiseks*, [lisa 3](#).

Üldiseloomustus. Liikumispuue on näo, pea, kaela, kehatüve ning jäsemete mehaaniline ja mootorikapuue, sealhulgas jäseme puudumine (Laste riiklikuks...RTL 2001, 77, 1038). Tugevakujuliseks liikumispuudeks peetakse seaduse järgi jäseme kaotust või moonet, liigese jäikust või halvatust (Haigus- või väsimusseisundi...RT I 2001, 67, 394).

Liikumine sünnib liigeste ja lihaste koostööst, mida juhivad inimese kesknärvisüsteem. Aju saadab signaali, mida tuhandete närvirakkude kaudu kantakse edasi lihastesse, et need kokku tõmbuksid ja lõdvestuksid, tehes niimoodi erinevaid liigutusi (Keith 2000:6).

Patoloogia põhjused. Liikumispuue hõlmab mitmesugused liikumist pärssivaid tegureid. Siia kuuluvad halvatused, nõrkused, liigutuste koordineerimishäired, tserebraalparalüüs (PCI). On mitmeid liiges- ja närvi-lihasehaigusi, mille progresseerumisel tekib liikumispuue. Nendeks on nt *Sclerosis Multiplex* (SM), lihasdüstroofia, artriit (JRA) jne. (Kikkas 1995). Liikumispuude võib põhjustada ajukahjustus kombineeritud kahjustustega teistes organites, näiteks: selgroo vääraareng (seljaaju song), käsivarte ja jalgade vääraarengud, liigeste kaasasündinud jäikus, südamerikked. Kõik nimetatud kahjustused on kaasasündinud ja nende põhjustatud talitlushäired eluaegsed (Lagerkvist 1999:76).

Liikumispuude põhjusteks on samuti erinevad traumad (amputatsioonid, aju ja selgroo traumad), mille tulemusena on liikumine suuremal või vähemal määral pärssitud. Trauma võib olla eluaegne (liigeste amputatsioon) või ajutine (luumurrud). Ajutise liikumispuude puhul (näiteks: jalaluu-, puusaluu-, vaagnaluumurd), on inimene suhteliselt lühiajaliselt ratastooli või karkude kasutaja. Liikumine on raskendatud, kuna pole harjumust liikuda ratastoolis. Ei osata arvestada oma gabariitidega ja uue piiratud iseseisva liikumisvõimega. Traumade arv on muutuv, mistõttu liikumispuudelite arv samuti. Liikumispuue ja ratastooli kasutamise vajadus võib olla tingitud ka vanadusest.

Eestis puudub statistika liikumispuudega inimeste kohta. Soomes arvestatakse üldjoontes, et kogu elanikkonnast on 10% liikumispuudega inimesi ja neist 5% on ajutise ning 5% püsiva liikumispuudega.

Kuna pikaajalist ratastooli kasutajatel on rohkem kogemusi, siis nad saavad selle kasutamisega paremini hakkama. Võiks eeldada, et nad suudavad ennast ise rohkem aidata, kui nn algajad. Kogenud ratastooli kasutajad on harjunud arvestama oma suutlikkusega ja ongi suutlikumad tingimisel, et nende ülakeha ei ole kahjustatud. Eestis puudub väljaõppesüsteem pikaajastele ratastooli kasutajatele, mistõttu on inimeste teadmised ja suutlikkus väga erineval tasemel.

Kuna ennetustöö on siiani olnud tervete inimeste keskne, siis tuleohutuselased teadmised ja väljaõpe võib liikumispuudelistel madal olla. Heaks püüdeks nende inimeste tuleohutuselaseid teadmisi tõsta oli 2003. aasta Laeva põhikooli evakuatsiooni õppus. Õppuse korraldaja R. Lainola arvates jääb paljude teadmiste, oskuste ja vilumuste omandamine tuleohutuse- ja päästealases valdkonnas puudega inimestele kättesaamatuks (Lainola 2002:1).

Abivahendite kasutamine. 21. sajandi tehnika areng võimaldab suures osas liikumispuuet kompenseerida abivahenditega. Toodetakse ratastoole, mis suudavad liikuda trepist üles ja alla ning tõsta inimest teistega ühele kõrgusele. Kõikvõimalikud proteesid võimaldavad uuesti käima õppida inimestel, kes on õnnetusel kaotanud jalad. Kahjuks on selline tehnika väga kallis ja seetõttu jääb paljudele kättesaamatuks. Kahjustuse iseloomust tingutuna ei saa kõik liikumispuudega inimesed moodsaid tehnika lahendusi kasutada. Ühiskonda jääb alati inimesi, kes vajavad liikumisel abi, eriti kui tuleb ületada lävepakke, siseneda uustest, laskuda ja tõusta treppidest. (Roonemaa 2003)

Liikumispuudelite poolt tihti kasutatavad ratastoolid on väga erinevate funktsioonidega (vt lisa 3, pilt 9). Intervjuust Hr R. Lainolaga selgus, et teatud liikumispuudega inimeste puhul võib ratastool olla elutähtis. Lihasnõrkuse tõttu ei suuda mõni inimene säilitada stabiilset asendit ning üksnes istuv asend ratastoolis võimaldab tal hoida hingamisteed avatuna. Kui selline inimene tõsta ratastoolist välja murule, võib see tähendada lämbumist. Seetõttu ei tohiks jätta liikumispuudega päästetuid, isegi kui nad on teadvusel, järelvalveta. R. Lainola täpsustab, et ratastooliga võivad kaasas olla (nt kotis) hapnik ja ravimid, mis on inimesele hädavajalikud. Ratastool on liikumispuudeline jalgade eest. Kuna liikumispuudeline ise või keegi abistajatest ei pruugi leida õigeaegselt ravimeid, mida vajatakse (hapnik – astmaatikule, rohud lihaskrampide vastu), siis tuleks võimalusel ratastool koos puudelisega alati välja tuua.

Puudest tuleneva käitumise/suhtlemise eripära. Liikumispuue, sarnaselt nägemispuudega, vähendab oluliselt inimese mobiilsust. Ratastoolis inimene ei suuda trepist liikuda, bussi või rongi peale minna. Pikkade maade läbimine on kurnav ja ilma abita sageli võimatu. Treppide asemel vajab liikumispuudega inimene kaldteid ja range, mis oleks ehitatud piisavalt väikse tõusunurgaga, et nende kasutamine oleks ohutu.

Kõrgematele korrustele liikumisel kasutab liikumispuudeline lifti. Tulekahju korral on üldjuhul lifti kasutamine keelatud ja voolu katkestuse tõttu ka võimatu. Selline situatsioon tähendab päästetöötajale, et ratastoolis inimene tuleb välja tuua inimjõul. Arvestada tuleb suurema aja ja inimjõu kuluga kui tervete inimeste evakueerimisel.

Väljatöötatud soovitused tulekahju korral käitumiseks ei pruugi olla sobivad liikumispuudega inimesele. Näiteks kui koridori suitsuga täitumise tõttu enam korterist väljuda ei saa, soovitatakse üks lukustamata sulgeda, ukse praod tihendada niiske rätiga ja avatud aknast teha ennast nähtavaks. Ratastoolis inimesel on sellise soovitusel järgimine väga raske. Akengi võib olla enda näitamiseks liiga kõrge.

Laeva põhikoolis 2003.a. läbiviidud projekt „Enesepäästmise kunst“ näitas, missugused probleemid võivad õnnetusjuhtumi korral liikumispuudega inimeste päästmisel tekkida. Õppusest võttis osa 140 inimest, kelle seas oli 13 liikumispuudega noort, 7 isiklikku abistajat ja 12 päästetöötajat (Lainola 2003:4). Projekti üheks alaeesmärgiks oli õpetada liikumispuudega noortele erinevaid toimetuleku- ja käitumisviise ekstreemolukordades (Lainola 2002:2). Projekti autori R. Lainola arvates selgusid õppusel probleemid, mis võivad tekkida, kui hoones viibivad nii puudega kui puudeta inimesed ja kui päästjatel puudub varasem kogemus ratastoolis inimeste päästmiseks. Nende probleemide lahendamine on suures osas edasise koostöö küsimus.

Ratastoolis inimese transpordiprobleemid: puudega inimesed ootavad, et nende ratastool toodaks koos nendega välja, päästjad aga ei pidanud seda esmatähtsaks. Tavaliselt tuuakse ratastoolis inimesed trepist alla abistaja ees lükates. Õppusel osalenud päästetöötajad aga arvasid, et päästetöötaja peaks ise selg ees trepist alla tulema, olles näoga kannatanu selja poole. Õppusel jäi õige tegutsemise osas kokkulepe saavutamata. R. Lainola tõi intervjuus välja, et päästetöötajad tõstsid noori tagasi ratastooli valesti. Valesti teostatud tõstmine õppusel, kus kannatanu käed rebiti üles, võib tekitada liikumispuudega inimesel lisavigastuse, kuna paljudel juhtudel on lihased liikumispuudega inimesel nõrgad ja lihase rebestuse oht suur. Kui päästetöötaja ei oska abistada liikumispuudega inimest, tuleks tal lihtsalt küsida: „Kuidas saan teid aidata?“ Kolmanda probleemina mainib ta kannatanute kogumispunktis päästetute üle järelvalve puudumist. (Lainola 2004)

Eelpool kirjeldatud projekti raames läbiviidud õppus näitas, et teadmised ja oskused, kuidas käituda puudespetsiifiliselt inimeste päästmisel ohu olukorras, pole piisavad. Väljaõpet vajavad nii liikumispuudega inimesed ise, nende isiklikud abistajad kui ka päästetöötajad.

1.2.3. Kuulmispuude iseloomustus

Kolmandas puudeid käsitlevas alapeatükis on toodud kuulmispuudega inimeste ehk kuulmispuudeliste iseloomustus ja vajadus abi järele. Peatüki juurde kuulub lisa 4, *käitumisjuhised kuulmispuudega inimese abistamiseks*. Lisas on toodud täpsemad käitumisjuhised.

Üldiseloomustus. Kuulmine võimaldab meil osa saada helide maailmast, nautida muusikat või linnulaulu, kuid ka kuulda ohu hääli eemalt ja õppida suulist kõnet. Kuulmine saab võimalikuks tänu kuulmisärrituse vastuvõtmisele ja selle töötlemisele.

Normaalselt toimiv kuulmisorgan töötab järgmiselt: õhus levivad helilained “kogutakse” väliskõrva poolt ning suunatakse kuulmekäiku, kus nad panevad vibreerima kuulmekile ja selle külge kinnituva kuulmeluude ahela. Need vibratsioonid kanduvad üle sisekõrva. Sisekõrvas paiknevad tuhanded imeväikesed karvarakud, mis reageerivad vibratsioonidele elektrilise signaali edastamisega kuulmisnärville ja mööda seda kuulmiskeskusele. (Woolley 2000:6)

Kurdid toetuvad suhtlemisel suures osas nägemismeelele. Kurtide omavahelises vestluses kasutatakse viipekeelt (käe liigutused koos huulte liikumise ja erinevate näoilmetega), kuid kuulja kõnest paremaks arusaamiseks jälgitakse pingsalt kõneleja suud (suultlugemine) (Persson 1999:94). Kuuljatega suhtlemisel kasutavad ka kuulmispuudega inimesed häälikulist kõnet, kuid nende kõne võib olla raskesti arusaadav. Kuna kuulmispuudega inimesed on üldjuhul suutelised rääkima on neile solvav kui neid kutsutakse kurtummadeks või tummadeks (Püss 2003: 15-17). Kehaliste võimete poolest ei erine kurt terve inimesest ja mobiilsusega tal probleeme ei ole (Pärnla 2003:18).

Patoloogia põhjused. Kurtuse tekkimisel on erinevad põhjused, probleemid esinevad välis-, kesk- kui ka sisekõrvas. Kurtuse põhjused võivad olla kas omandatud (nakkushaigused /meningiit, mumps/, ravimite kõrvaltoime, peatraumad jt.) või kaasasündinud (pärilikkus, nakkushaigused ema raseduse ajal /punetised/, sünnijärgsed kahjustused /enneaegsus/, Rh-konflikt, hapnikuvaegus). (Persson 1999:94-95)

Kuulmiskahjustuste raskusastmed ja iseloom. Meditsiiniline lähenemine kuulmislanguale hõlmab kõrva talitlust, kus kuulmise kahjustus põhjustab kõne ja keele väljendamise ja tajumise spetsiifilisi arenguhälbeid. Kuulmislangu mõõdetakse detsibellides (dB), mis on heli valjuse mõõtühik. Kuulmislangu sügavusest lähtudes L. Neumanni klassifikatsiooni järgi (1977) loetakse *kurtuseks* kuulmislangu üle 70-80 dB ja *nürmuseks* (e *vaegkuulmiseks*) kuulmislangu alates 30 dB (Toom 2002:11-12).

Kurte, kes midagi ei kuule, on vähe (0,01% kogu elanikkonnast). Valdava osa kuulmislangulega inimeste kuulmist on võimalik meditsiinilise ja kuuldeaparaatide abiga teataval määral rehabiliteerida, st et nad on võimelised teatud situatsioonis toetuma oma kuulisjäägile (6-10% elanikkonnast). Eestis tuleks arvestada umbes saja tuhande kuulispuudega inimesega, kelle seas kurdistanuid on umbes 2500 - 4000 inimest (Taimla 2003:19). Seega, kui vaegkuuljate põhiprobleemid on seotud meditsiinilise abi ja kuulmisabivahenditega, siis kurtide põhiprobleemid on seotud ennekõike alternatiivse (visuaalse) kommunikatsiooniga (viipekeel). Viipekeelseid kurte on Eesti Kurtide Liidu andmetel ca 2000. Valdeko Paavel kirjutab Hariduses ilmunud artiklis, et nn täiskurte on Eestis umbes 1500 (s.t 0,01%). Ta leiab, et rääkides kurtusega kaasnevatest probleemidest, peaks arvestama ka tugeva ja väga tugeva kuulmislangulega inimesi ja nende vajadusi (Paavel 1991:35,39). Antud töös mõistetakse kuulispuudelistel all nii kurte kui vaegkuuljaid.

Kuulmislanguest tingitud probleemid ja vajadused tulenevad kuulmiskahjustuse sügavuse astmest. *Kerge kuulmiskahjustuse* (20-40dB) korral esineb raskusi kõne mõistmisel teatud olukordades (tugev taustmüra, kõneleja liiga kaugel). *Keskmise raskusega kuulmiskahjustus* (40-70dB) puhul mõistetakse kõnet kontrollitavas sõnavaras ja kontekstis. Suhtlemiseks (üks-ühele vestluses) on vajalik valjuhäälnõne kõne ja suultlugemise võimalus. *Raske kuulmiskahjustuse* (70-95dB) korral on helivõimenduse abil kuuldeaparaatidega hääled kuuldavad, kuid muutused esinevad kõnekvaliteedis

(kõne võib olla arusaamatu). *Sügava kuulmislanguse* (> 95dB) korral tajutakse rohkem vibratsiooni kui heli. Suhtlemisel toetutakse pigem nägemisele, kasutatakse suultlugemist, viiplemist. Kõne mõistmisel pole kuuldeaparaatidest kasu. Enamasti suhtlevad sügava kuulmislangusega inimesed viipekeele abil. (Roodemäe 2004:10-12)

Ükskõik kuidas kuulmiskahjustusi teoorias ei jaotata, muutub oluliseks see, kas kuulmislangusega inimene kuuleb automaatset või autonoomset tulekahju signalisatsiooni heliväljundit või muud häält, mis informeeriks teda ohust. Toodud kuulmiskahjustuste jaotuste puhul on suurem tähtsus meditsiinilisel ja suhtlemisprobleemidele tugineval jaotusel. Esimese klassifikatsiooni puhul esineb võimalus, et inimene ei kuule suure kuulmislanguse tõttu ohtu. Teise jaotuse puhul tekib probleem päästetöötajaga kõnelisel suhtlemisel, kuna kuulmiskahjustuse tagajärjeks on suulise kõne arengu häire. Päästetöötajate koolitusel tuleks pöörata tähelepanu kuulmislangusest tingitud probleemidele, mis õnnetuse olukorras veelgi võimenduvad.

Puudest tingitud käitumise ja suhtlemise eripära. Kuulmispuudega kaasnevad kommunikatsiooni probleemid. Hädaabi teate edastamisel ei saa kurt kuulmislanguse tõttu kasutada telefoni. Võimalikeks sidevahendeiks neile on faks, SMS või e-mail (kõik viisid on tunduvalt aeganõudvamad kui helistamine). Määruses „Nõuded riigi päästeasutuse häirekeskustele“ (RT I 2002, 10, 54) pole kirjas nõuet, et häirekeskuse telefoniside peaks võimaldama vastu võtta faksi ja SMSi. Suuremates häirekeskustes on Eesti Kurtide Liiduga kokkuleppel faksiside olemas.

Sündmuskohal kuulmispuudelisega suheldes seisneb päästetöötaja probleem selles, et suitsusukeldumisel kasutatav suruõhu hingamisaparaadi mask ei võimalda kurdil näha päästetöötaja suud. Keskkond, kus viibitakse võib olla halva nähtavusega (pimedus, tolmu, suits) ja kurt ei saa suult lugeda talle antavaid korraldusi/selgitusi. Kui kurt väljendab ennast viipekeeles, ei mõista viipekeelt mitteoskav päästetöötaja teda. Üheks lahenduseks võib olla kurdiga suhtlemisel viipekeele tõlgi kasutamine või sõnumi kirjutamine paberile. Pärsitud verbaalse kõne oskuse tõttu võib aga kirjutatud tekst osutada arusaamatuks. Viipekeelt emakeelena kasutav kurt ei pruugi osata lugeda/kirjutada eesti keeles, kuna viipekeele grammatika erineb eesti keelest. Ka lauseid moodustatakse viipekeeles teisiti kui eesti keeles. Olukorda raskendab asjaolu, et igal maal ja kontinendil on ajalooliselt välja kujunenud oma viipekeel. (Moore & Levitan 1993:40)

Teadaolevalt on Rootsi riik, kus on palju ära tehtud puudega inimeste aitamiseks ja ka rehabiliteerimiseks. Kui kurt inimene saadab õnnetusteate faksiga häirekeskusesse, siis saadetakse meedikutega koos sündmuskohale ka viipekeelega tõlk. Tõlgi abil saavad meedikud maksimaalselt kurti aidata. Nad saavad patsiendilt vajalikku info ja võimaluse patsiendile olukorda selgitada, sest kõigil inimestel on õigus teada oma esialgset diagnoosi.

Kuulmispuudega inimene ei kuule helisid, mistõttu ta võib jääda info puudusse. Laevades, lennukites ja suurtes avalikes hoonetes kasutab personal objektilt lahkumise korralduse edastamiseks valjuhääldeid. Seda tehakse, kui objektile on tehtud pommiähvardus, avastatud tulekahju, mõne gaasilise aine leke või midagi muud. Kuulmispuudelisele jääb see info kättesaamatuks või saab ta ohust hilinemisega teada. Personali poolt antavad instruktsioonid ei ole talle arusaadavad ja ta ei tea, kuidas käituda.

Viipekeelsete kurtide ettevalmistus ohu olukorras toimetulekuks võib olla puudulik, sest enamik õppusi, filme ja ennetustöö materjale on mõeldud kuuljatele. Olles ohust isegi „õigeaegselt“ informeeritud, ei pruugi kurt osata kaitsta oma elu ja tervist ning väljuda ohutsoonist või kõrvaldada ohtu. Olukorra parendamiseks tuleks teha õppusi ja õppematerjale, mis oleks spetsiaalselt kurtidele mõeldud.

Eelnevatest peatükkidest selgus, et pimedus ja liikumispuue avaldavad mõju inimese mobiilsusele, kurtus seda ei tee. Kurtuse peamine probleem on kommunikatsioon kuuljatega (info puudus, suutmatus edastada vajalikku infot päästetöötajatele). Kõigi kolme puudeliigi puhul võivad tuleohutuselased teadmised olla nõrgad ja esineda üldiste käitumisjuhiste sobimatus puudega inimestele. Nemed ja nende abistajad vajavad puudespetsiifilist ennetustööd ja päästetöödel tuleb arvestada puudega inimeste erivajadusi.

1.3. Olukord mujal maailmas

Väliskirjandust otsides selgus, et antud teemat on kogu maailmas suhteliselt vähe käsitletud ning kirjanduse leidmine raske. J. L. Bryan kirjeldab peatükis Human Behavior and Fire autorite Boyce, Shields ja Silcock läbiviidud kolme uuringut Põhja-Iirimaal.

Esimese uuringu (Boyce, Shields ja Silcock 1999) eesmärgiks oli kindlaks teha puudega inimeste oodatav arv ja sagedus puude liigiti avalikes hoonetes ning määrata nende inimeste suutlikkus iseseisvalt hoonest evakueeruda. Autorid leidsid, et mobiilsest elanikkonnast on 12% puudega inimesed ja 2% neist vajab evakueerimisel abi. Abivajajateks osutusid ratastoolis inimesed (0,09% mobiilsest elanikkonnast); nägemispuudega inimesed (0,9%), neist 0,05% pimedaid; kuulmispuudega inimesed (0,9%), neist 0,1% kurdid ning vaimupuudega inimesed (0,9%). Uuringust selgus, et käidavamateks avalikeks kohtadeks puudega inimeste jaoks on teatrid, kinod, staadionid, puhkekeskused, hotellid. Leiti, et täiskasvanud vajavad evakueerumisel vähem abi kui lapsed. Uuringust tehti järeldus, et hoones viibijate karakteristikute määramisel tuleb arvestada ka puudega inimesi.

Boyce, Shieldsi ja Silcocki teine uuring (1999) käsitles puudega inimeste liikumisvõimet horisontaalsel pinnal, treppidel ja kaldus rampidel. Uuringus osales 107 inimest, kelle seas oli karkude, keppi ja ratastooli kasutajaid ning pimedaid. Mõõdeti puhkepauside kestust ja arvu ja kõrvalise abi vajadust. Selgus, et paljud suutsid koridori läbida ilma abita, kuid 16 ratastooli kasutajat vajab abi 50m pikkuse koridori läbimisel, mille 8 meetrile jäi 90-kraadine pööre. Treppidel liikumisel vajati rohkem abi ja ka pimedad vajasid siin assisteerimist. Uuringu tulemused võimaldavad välja selgitada keskmiselt evakuatsiooniks kuluva aja, mida hoone projekteerimisel tuleb arvestada. Uurijad andsid ehitajatele soovitusi, et käsipuude või evakuatsiooni jaoks nõõride paigutamine koridoridesse ja treppidele hõlbustaks hoonest väljumist.

Kolmas uuring nende autorite poolt on tehtud samal aastal ja käsitleb puudega inimeste suutlikkust uksi läbida, mõõtes selleks kuluvat aega. Veel uuriti evakuatsiooni märkide nägemist ja neist arusaamist. Selgus, et ratastoolis inimestel kulus ukse lahti surumiseks rohkem aega kui ukse lahti tõmbamiseks. Valgustatud evakuatsiooni märgid olid kõige

kaugemalt loetavad nägemispuudelite ja tervete silmadega inimeste seas. Leiti, et terved inimesed ja ratastoolis inimesed ning ratastoolis inimesed omavahel üksteist evakueerumisel ei seganud, küll aga segasid karkude ja keppiga kõndivad inimesed ratastoolis inimesi. (Bryan 2003: 4 – 22-25)

Tutvudes USAs välja antud tuleohutusosalase kirjandusega (Fire Protection Handbook) selgus, et hoonetes, kus viibib palju kuulmiskahjustusega inimesi, kasutatakse häire korral automaatset tulekahju signalisatsiooni (ATS), mis annab valgussignaali. Signaal antakse, kas lisalampide süttimise või valguse plinkimisega (Bryan 2003:4 – 4).

Kanadas uuritud kõrghoonetest evakuatsiooniõppuste läbiviimisel leiti, et umbes 3% hoones viibijatest ei ole evakueerumisel võimelised kasutama treppe. Võimetus e mobiilsuse piiratus on tingitud püsivast või ajutisest puudest. Eelpool toodud 3% hulka kuuluvad ka inimesed, kes südamehaiguste tõttu ei saa treppidest käia (Bryan 1995:7 – 15). John M. Watts märgib, et puudega inimeste viibimine avalikes hoonetes sageneb ning päästeoperatsioonidel tuleb arvestada nende piiratud mobiilsusega (Watts 1995: 8 – 82).

2. UURIMISTÖÖ PROBLEEMIASETUS JA MEETOD

2.1. Uurimistö eesmärk ja ülesanded

Käesoleva töö uurimuse eesmärgiks on välja selgitada päästeteenistuse koolitajate ettevalmistus õpetada päästetöötajatele puudega inimestele vajaliku abi andmist õnnetusjuhtumi korral.

Eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgmised ülesanded:

1. Selgitada välja, missuguseid teadmisi omavad päästetöötajate koolitajad puudega inimestest ja nende eripärast.
2. Selgitada välja, kuidas päästetöötajate koolitajad peavad vajalikuks päästeteenistujate väljaõppe käsitleda puudega inimeste spetsiifikat.

Eelnimetatud ülesannete osas püstitatakse järgmised hüpoteesid:

1. Eestis ei õpetata täna tuleõrjuja-päästjale puudest tingitud eripärasid päästmisel ja seega puudub ühtne väljaõpe ning tegevus puudega inimeste aitamisel ja päästmisel õnnetuse korral.
2. Puude eripärast tingituna peavad päästeteenistuse koolitajad vajalikuks õpetada nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimeste erikohtlemist päästmisel õnnetuse korral.

2.2. Uurimismeetod

2.2.1. Uurimuse läbiviimise protseduur

Käesoleva töö raames 2004. aastal läbi viidud küsitluse abil uuritakse päästetöötajate koolitajaid Eestis. Uurimismeetodina kasutatakse kirjalikku struktureeritud ankeetküsitlust 14 küsimusega. Küsimustikku võib tinglikult jagada kolmeks osaks: A –

Üldküsimused (1-3, 14); B – Koolitajate kokkupuuted puudega inimestega (4-8); C – Puudega inimeste spetsiifika õpetamisest (9-13). Küsimustikus palutakse koolitajatel hinnata oma teadmisi puudega inimeste abistamise osas tava- ja õnnetuse olukorras. Küsimustik sisaldab lühikest uurimistöö teema tutvustust ja vastajal palutakse märgistada need väiteid, mis käivad tema kohta. Küsimustik päästetöötaja koolitajale on toodud lisas 1.

Küsimustik edastatakse isiklikult (paber kandjal) või e-maili vahendusel Päästeameti kodulehel toodud e-maili aadressidel. Uurimus viiakse läbi ajavahemikus 14.04.04-26.04.04.

2.2.2. Valim

Valimi ühe osa moodustavad Väike-Maarja Päästekooli ja Sisekaitseakadeemia Päästekolledži õppejõud, kes peamiselt tegelevad Eestis päästetöötajate koolitusega ja koolitusvajaduse väljaselgitamisega. Lisaks koolide õppejõududele küsitletakse Lõuna-Eesti, Tallinna Tuletõrje ja Päästeameti ning Pärnumaa väljaõppe- ja treeningkeskuste lektoreid ja iga maakonna ning Päästeameti koolitusspetsialiste. Kokku saadetakse küsimustik 30 inimesele (sihtgrupi suurus).

2.2.3. Andmete töötlemine

Uurimuse käigus kogutud andmed sisestatakse ja töödeldakse statistilise andmetötluse programmi SPSS10 (Win) abil, joonised vormistatakse, kas SPSS10 või tabelarvutusprogrammis Microsoft Excel.

Korrelatsiooni hindamisel kasutatakse kahte korrelatsioonikordajat: Pearsoni ja Spearmani korrelatsioonikordajat. Esimest kasutatakse kahenumbrilise tunnuse puhul (näiteks, vanus ja staaž) teist (Spearmani korrelatsioonikordajat), kui küsimuse vastuses on tegemist järjestusskaalal mõõdetud tunnusega (näiteks, 1= "ei, üldse mitte", 2= "mõnikord, pikemal koosviibimisel", 3= "enamasti", ja 4= "jah, alati"). (Niglas 2000:53)

3. KÜSITLUSTULEMUSED JA ANALÜÜS

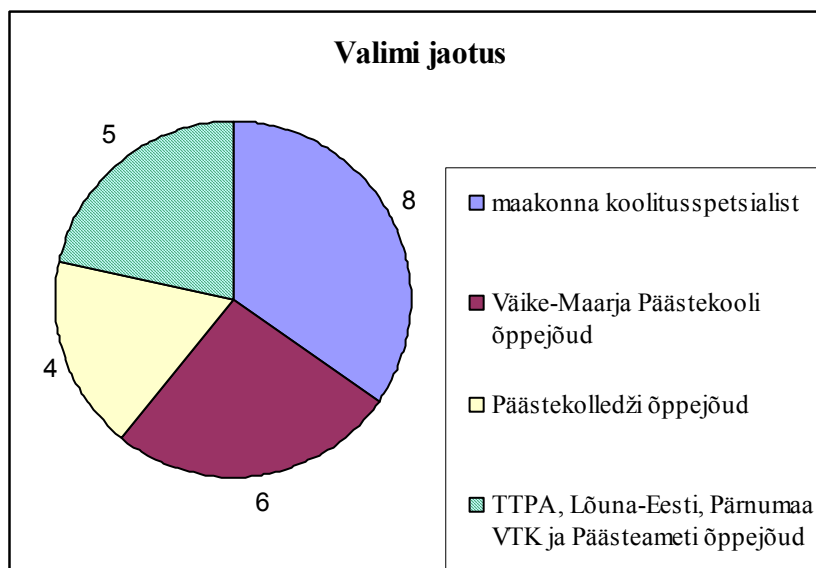
Käesoleva töö uurimuslikus osas käsitletakse päästeteenistujate koolitajate hulgas 2004.a läbiviidud küsitluse tulemusi. Koolitajate küsitlemise põhieesmärgiks oli välja selgitada, missuguseid teadmisi omavad tänased päästetöötajad (koolitajad) puudega inimestest ja nende eripärast ning kuivõrd koolitajad peavad vajalikuks päästeteenistujate väljaõppes käsitleda puudega inimeste spetsiifikat. Küsimustikus paluti koolitajatel hinnata oma teadmisi puudega inimeste abistamise osas tava- ja õnnetuse olukorras.

Küsimustik viidi läbi ajavahemikus 14.04.04 – 28.04.04, esialgset tähtaega pikendati meiliühenduse probleemide tõttu kahe päeva võrra. Küsimustikule vastajal paluti märkida vaid need väited, mis käivad tema kohta. Polnud võimalik eristada, kas vastaja soovis küsimusele vastata „ei“ või jättis ta küsimusele vastamata. Töö autor lähtus analüüsi tegemisel eeldusest, et vastati kõigile küsimustele ja märgistamata vastus tähendas väite eitust. Vähestel juhtudel jäeti numbriline hinnang andmata. Sagedamini jäeti vastamata nn lahtistele küsimustele. Üks küsimustikule vastaja moodustas valimist ümardatult 4%, mis on suur osakaal. Väikese valimi tõttu võisid tulemusi mõjutada isikuomadused ja vastaja suhtumine uurimuse autorisse. Üldistuste ja põhjapanevate järelduste tegemisel tuli olla ettevaatlik. Eesti päästesüsteemi puhul on tavapärane, et palju sõltub töötaja enda huvist, tahtest ja missioonitundest.

Analüüsis võrreldi ka Sisekaitseakadeemia Päästekolledžist ja Väike-Maarja Päästekoolist vastanuid, kuid vastustes olulisi erinevusi ei leitud (põhjuseks samuti väike valim) ning eraldi seda võrdlust ei käsitleta.

Küsimustik väljastati 13 maakonna koolitusspetsialistile, neist täidetult tagastati ankeet kaheksast maakonnast. Viies maakonnas kas polnud konkreetselt koolitusega tegelevat inimest või ei jõudnud küsimustik nendeni. Antud uurimuses ei küsitletud maakondi, kus koolituselase spetsialisti koht on komplekteerimata ning koolituse eest vastutavad komandopealikud. Tartumaa ja Pärnumaa puhul küsitleti väljaõppe- ja treeningkeskuse (VTK) lektoreid. Sisekaitseakadeemia Päästekolledžis vastas küsimustikule kogu sihtgrupp. Päästekoolis jäi ühel edastatud küsimustikule vastamata.

Väljasaadetud 30 ankeedist tagastati 23, mis moodustab 77% kogu päästetöötajate koolitajate sihtgrupist. Joonisel 2 on esitatud valimi arvuline jaotus koolitusüksuste kaupa.

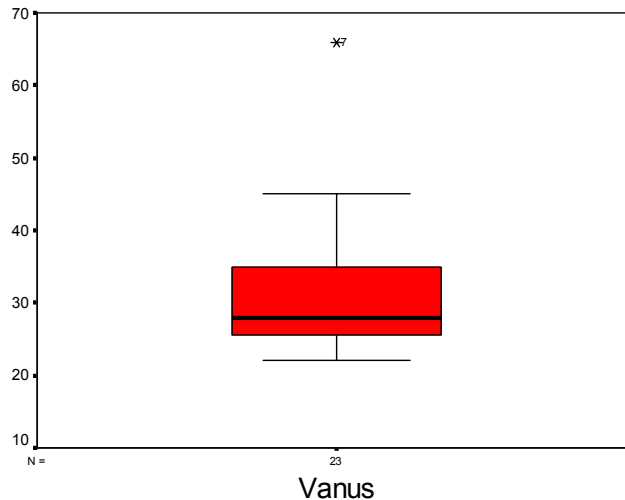

Joonis nr 2. *Valimi jaotus*

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

3.1. Koolitajate demograafilised näitajad

Küsitletud 23 isikust oli mehi 21 (91%) ja naisi 2 (9%), seega on tegemist ametiga, kus valitseb meeste ülekaal, mis on omane maskuliinsena tuntud päästealale. Koolitajate keskmiseks vanuseks osutus 31 aastat, samas kui mediaan on 28 aastat. Noorim vastaja oli 22 aastane ja vanim 66 aastane. Koolitajate vanuste mediaan näitab, et suurem osa koolitajatest jääb siiski alla kolmekümne eluaasta. Vanuselist jaotuvust näitab joonisel 3 toodud vanuse karp-vurr diagramm. Diagrammi karbi ossa jääb enamike koolitajate vanus. Karbis olev tugev joon näitab keskmist vanust ja vurrud äärmuslike vanuste suurust. Kõige vanema koolitaja vanus on joonisel märgitud tärniga, kuna tema vanuse vahe teistega on väga suur (vt joonis 3).

Joonis 3. Koolitajate vanuseline jaotus

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

Uurides tööperioodi pikkust koolitajana selgus, et küsitletute keskmiseks staažiks päästeteenistuses oli 9,4 aastat, samas kui keskmine staaž õppejõuna oli 3,6 aastat. Madal keskmine õppejõu staaž on tingitud päästealase koolituse noorusest. Kõige pikem õpetaja kogemus oli 10 aastat, kõige lühem polnud aastatki. Tööstaaž päästeteenistuse jäi ühe ja 42 aasta vahele.

Pearsoni korrelatsioonikordaja näitab väga tugevat seost inimese vanuse ja tööstaaži vahel (Pearsoni korrelatsioonikordaja $r=0,9$) päästeteenistuses, samuti on tugev seos päästeteenistuses töötatud aja ja päästetöötajate koolitajana töötatud aja vahel ($r=0,8$). Esimene korrelatsioon on suur, sest inimesed tulevad päästeteenistusse tööle pikaks ajaks, liikudes süsteemi sees õppejõuks.

3.2. Varasem kogemus puudega inimesega

Antud valdkonna küsimustega (4-8) püüti välja selgitada respondentide kokkupuudet puudega inimestega.

Kõigist vastanutest (23) on *isiklike kokkupuuteid* olnud sagedamini liikumis- ja nägemispuudega inimestega, mõlemal juhul 13 inimesel (57%), kuulmispuudega

inimestega alla poole vastanutest (48%). Muu puudega (vaimupuue) on kokku puutunud vaid kuus isikut (26%).

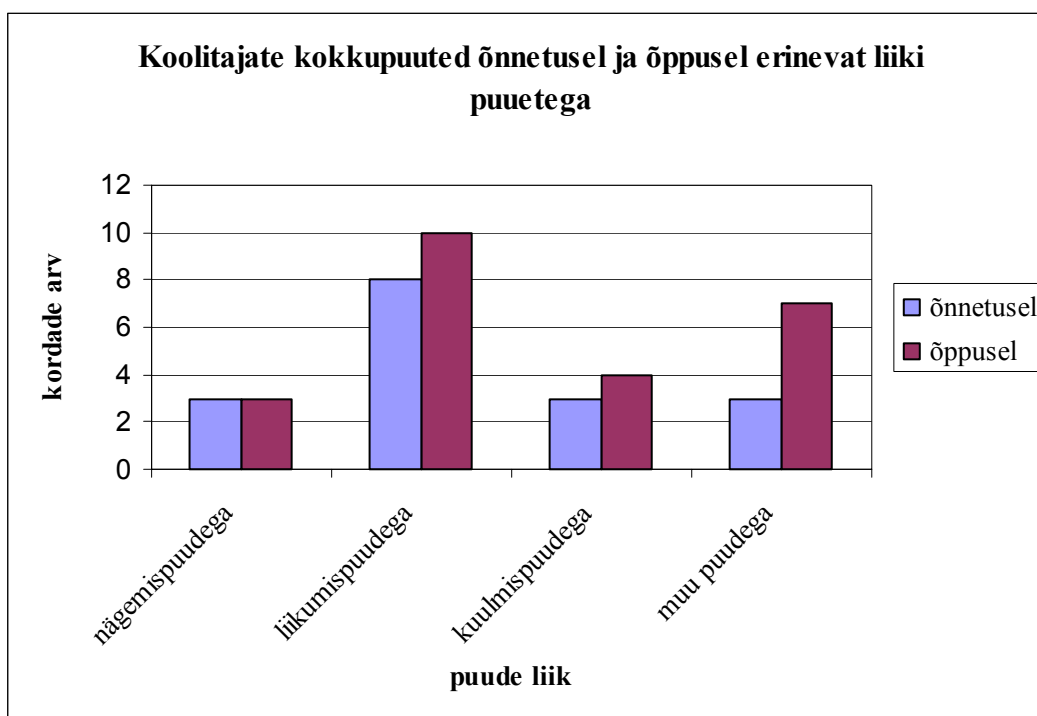
Autor eeldas seost isikliku kokkupuute ja puudega inimestest teadmiste edastamise soovi vahel (vt küsimus 11). Seost antud valimi puhul siiski ei ole või on see negatiivne nagu küsimuste *isiklikud kokkupuuted nägemis-, ja kuulumispuudega inimesega* võrreldes küsimusega, *kas tuleks anda tuleohutuse järelevalve alaseid teadmisi, et hoonete kontrollimisel osataks tähelepanu pöörata ka puudega inimeste vajadustele* (Spearmani korrelatsioonikordaja $r_s = -0,66$). Negatiivne seos võib olla tingitud sellest, et vastajad leidsid, et puudega inimeste spetsiifika õpetamine on küll vajalik, aga neil endal puudus isiklik kontakt. Ometi võivad nad pärast isikliku kontakti endiselt arvata, et seda on vaja õpetada, kuid antud küsimustiku vastuste analüüs seda kinnitada ei saa.

Küsitlusest selgus, et *töölaseid kokkupuuteid puudega inimesega* oli vähem kui isiklike kokkupuuteid. Saadud tulemuse põhjuseks võib olla töö suunatus just päästetöötajatele, kelle seas ei ole puudega inimesi.

Liikumispuudelistega on tööalane kokkupuude kõige sagedasem (8 korral õnnetusel ja 10 korral õppusel). Teiseks sagedamini kokkupuutunud rühmaks õppustel on vaimupuudega inimesed (7 korral). Töölased kokkupuuted nägemis-, kuulumis- ja vaimupuudega inimesega õnnetusel esinesid kolmel korral, kusjuures kahel neist on kogemus nii tulekahjult kui liiklusõnnetuselt. Töölased kokkupuuted õnnetustel ja õppustel on toodud joonisel nr 4 (järgmisel lehel). Mistahes tööalane kontakt puudega inimesega puudus 7 inimesel (30%) 23-st, samas isikliku kontakti mitteomavaid inimesi oli kolm (13%).

Koolitajate väide, et neil *on olnud kokkupuude õppusel nägemis-, liikumis-, kuulumis- või muu puudega inimesega* omab negatiivset seost väitega, et *päästetöötajatele tuleks anda teadmisi puudega inimestest eraldi aine raames* (r_s jääb vahemiku -0,41 kuni -0,58). See tähendab, et õppuse kogemust puudega inimesega omav koolitaja leiab, et puudespetsiifikat tuleks õpetada teiste ainete raames. Nad kujutavad selle teema seost teiste ainetega paremini ette. Samas väidete *mul ei ole olnud töölaseid kontakte puudega inimesega* ja *päästetöötajatele tuleks puudega inimeste päästmist õpetada eraldi aინena* vahel on positiivne seos ($r_s = 0,55$). Inimesed, kellel ei ole olnud töölaseid kontakte puudega inimestega, tahaksid, et puudega inimeste päästmise spetsiifikat õpetatakse eraldi

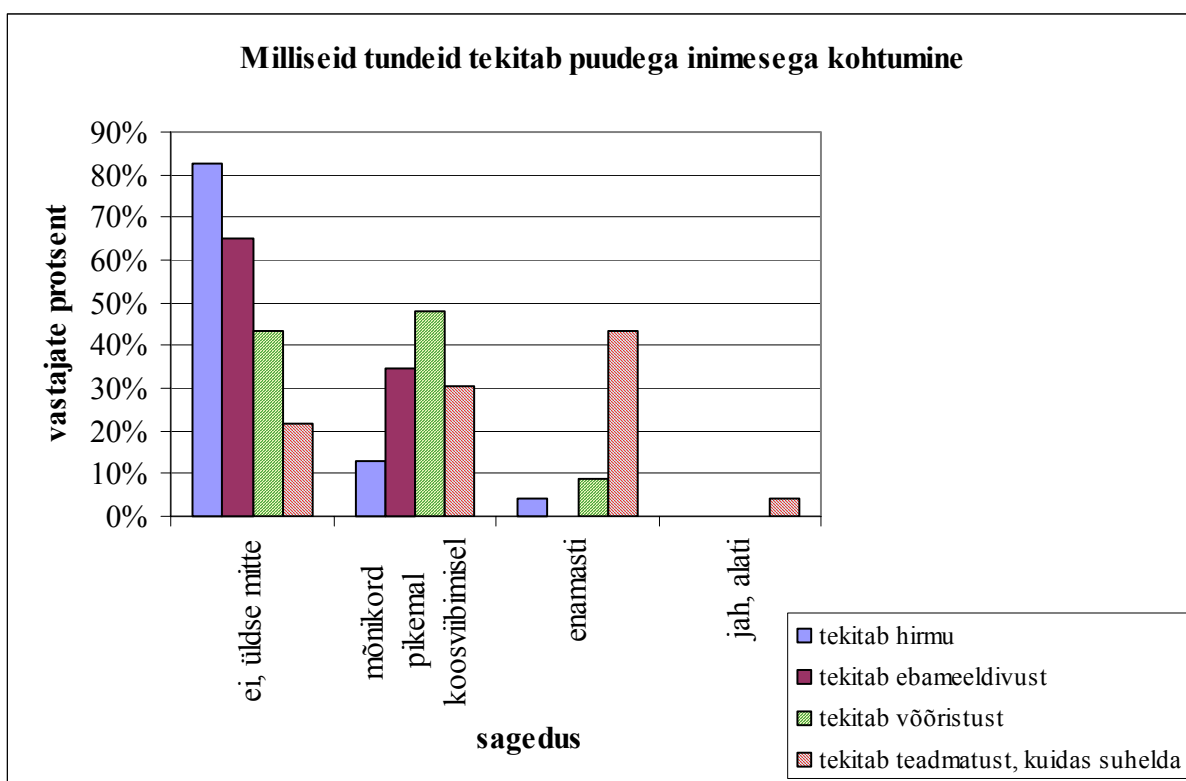
ainena. Ilmselt neil puudub ettekujutus, kuidas seda siduda teise ainetega.

Joonis nr 4. Koolitajate kokkupuuted õnnetusel ja õppusel erinevat liiki puuetega

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

Küsimusele *kas puudega inimesega kohtumine tekitab teis hirmu* vastati suures enamuses eitavalt (83%). Vaid kolm inimest (13%) leidis, et „mõnikord, pikemal koosviibimisel“ tekitab see neis hirmu ning keegi ei arvanud, et see tekitab temas alati hirmu. Enamikes respondentides puudega inimene ei tekita ebameeldivust (65%), 8 inimesel (35%) tekib ebameeldivus „mõnikord, pikemal koosviimisel“. Vastanutest ei ole kedagi, kelles puudega inimesega kohtumine tekitaks „enamasti“ või „alati“ ebameeldivust. Võõristustunde puhul jagunevad vastused peamiselt kaheks: 11 (48%) inimest leiab, et mõnikord ja 10 (44%) inimest, et üldse ei tekita puudelisega kohtumine võõristust. Ülejäänud 2 (9%) respondenti arvas, et enamasti tekitab see neis võõristust. Küsimuse puhul, kus pakuti vastajale välja, et puudega inimesega kohtumine tekitab temas *teadmatust, kuidas suhelda*, olid kõik võimalikud vastusevariandid esindatud. Kümnel korral (44%) vastati, et „enamasti“ tekitab puudega inimesega kohtumine teadmatust, kuidas suhelda. Vastanutest 7 (30%) leidis, et „mõnikord, pikemal koosviibimisel“, viis inimest, et „ei, üldse mitte“, üks inimene leidis, et „jah, alati“. Eelpool toodud andmed vastustest on koondatud joonisele nr 5, kust selgub, et *hirmu* tuntakse kõige vähem ja *teadmatust, kuidas suhelda* kõige rohkem.

Joonis nr 5, *Tunded, mida tekitab puudega inimesega kohtumine*

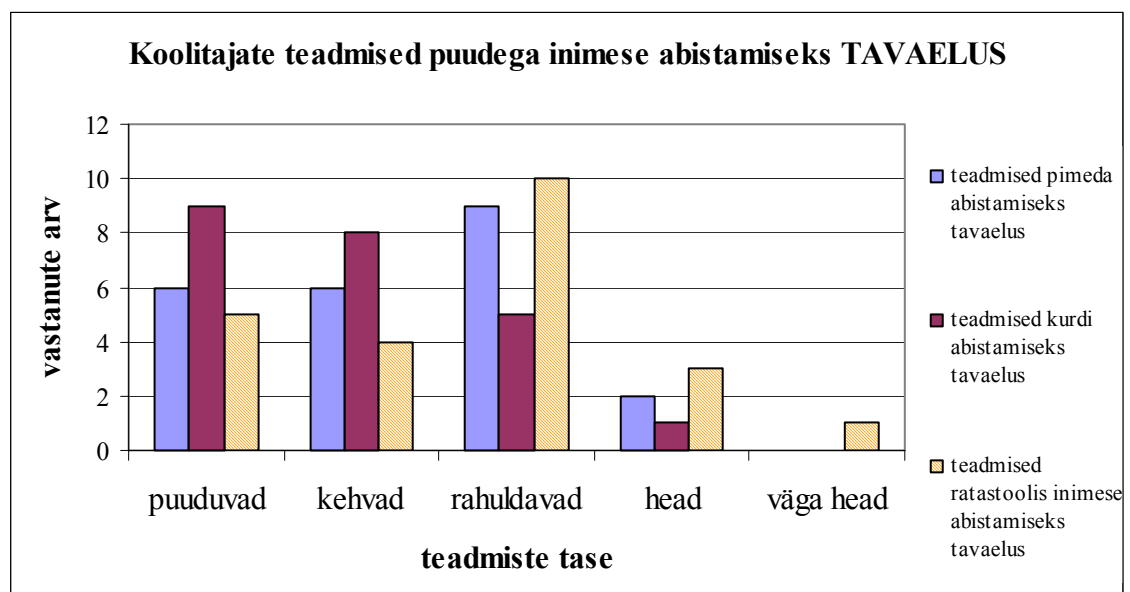
Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

Väited, et puudega inimesega kohtumine tekitab Teis *hirmu ning võõristust ja teadmatust, kuidas suhelda* omavad positiivset korrelatsiooni (suurim $r_s=0,50$). Põhjuseks võib olla negatiivsete emotsioonide koos esinemine ja neid on seetõttu raske eristada. Paljudel vastanutel aga ei teki mingeid negatiivseid emotsioone. Inimesed, kellel on olnud *töölaseid kokkupuuteid kuulmispuudega või muu puudega inimesega*, leiavad ka, et *puudega inimesega kohtumine tekitab neis võõristust* ($r_s=0,42$). Respondent, kellel on kogemus, saab paremini hinnata oma emotsioone, muidu on emotsioonid vaid oletused ja nende tekkimise sagedust võidakse alahinnata. Väidete, et *puudega inimesega kohtumine tekitab teadmatust, kuidas suhelda ja päästetöötajatele tuleks korraldada kokkusaamisi puudega inimestega, et harjuks nende eripäraga* (vt küsimus 13.3) vahel on negatiivne seos. Oleks võinud eeldada, et kui puudega inimesega kohtumine tekitab teadmatust, kuidas suhelda, siis harjumaks nende eripäraga soovitakse korraldada kokkusaamisi puudelistega. Tegelikult on seos vastupidine. Koolitajad, kes soovivad kokku saada puudega inimestega, ei tunne teadmatust, kuidas suhelda. Need, kes seda tunnevad, ei soovi puudelistega kokku saada.

Respondendil paluti kirjeldada õnnetusi, kus koolitaja on osalenud ja kus kannatajaks oli puudega inimene. Kirjeldamisel paluti vastajal määrata õnnetuse liik ja rääkida osutatud abist ning märkida ära probleemid, mis abistamisel võisid tekkida kannatanu puude tõttu. Küsimusele vastas 8 inimest, kellest neljal oli kogemus tulekahjult, kolmel liiklusõnnetuselt ja kolmel muud laadi õnnetuselt, kus oli tegemist päästetööde, kannatanu transpordi või esmaabiga (3 inimest kirjeldas kahte õnnetust). Alati ei täheldatud õnnetusel probleeme. Põhi probleemiks olid kommunikatsiooniraskused – teineteisest ei saadud aru. Väike valim ei luba antud vastustest järeldusi teha, mis liiki õnnetustesse puudega inimesed sagedamini satuvad ja et nende päästmisel ei ole probleeme.

Teadmised kuulmispuudega inimeste abistamiseks tavaelus ja õnnetuse korral on kõige kesisemad. Selle võib põhjustada võimalik keeleprobleem abistaja ja abivajaja vahel. Vt joonis nr 6, kus on toodud teadmiste *kuidas abistada puudega inimest tavaelus* tasemete võrdlus. Jooniselt selgub, et kõige halvemad on teadmised kurdi, pisut paremad on teadmised pimedaga abistamiseks tavaelus ja kõige paremad on teadmised liikumispuudega inimese abistamiseks.

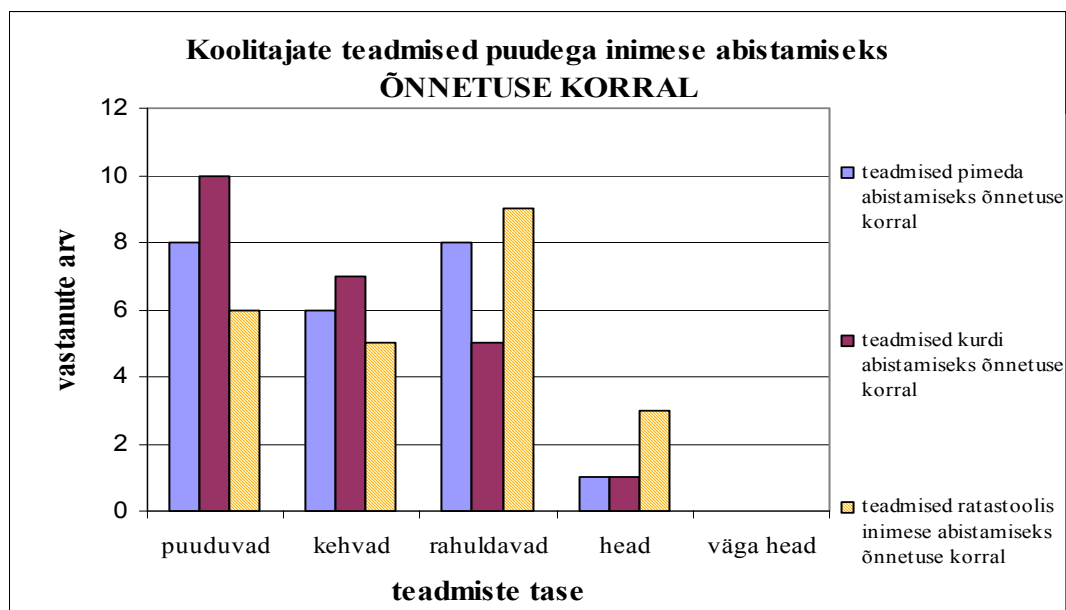

Joonis nr 6. *Koolitajate teadmised puudega inimese abistamiseks tavaelus*

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

Teadmised puudusid 9 (44%) inimesel kuulmis- ja 6 (35%) vastajal nägemispuudega inimese abistamiseks õnnetuse korral. Teadmised liikumispuudega inimese abistamiseks õnnetuse korral puudusid 5 vastajal. Oma teadmisi puudega inimese abistamiseks õnnetuse korral ei hinnatud kordagi väga heaks ja vaid üksikud omasid häid teadmisi.

Joonisel nr 7 on kujutatud teadmiste taset, mida vastaja arvab omavat puudega inimese abistamiseks õnnetuse korral.

Joonis nr 7. Koolitajate teadmised puudega inimese abistamiseks õnnetuse korral

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

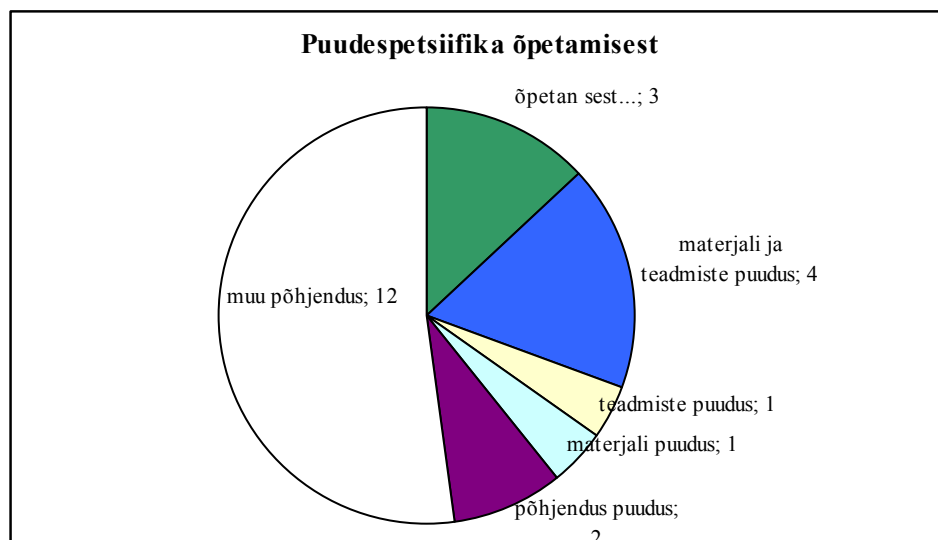
Suur korrelatsioonikordaja näitab positiivset seost kõigi kolme puude liigi puhul teadmiste osas nende abistamisel tavaelus ja õnnetusel (liikumispuudel $r_s=0,8$; nägemispuudel $r_s=0,8$; kuulmispuudel $r_s=0,7$). Sama küsimuse erinevate puudeliikide vahelised seosed olid tugevad teadmiste osas *pimedale ja kurdi abistamisel tavaelus* ning *pimedale ja kurdi abistamisel õnnetuse korral*. Väidete vaheliste seoste tugevus on tingitud sellest, et nii elus kui õnnetusel abistamisel oli teadmiste tase madal. Et erinevad puudeliikide kohta käivad seosed ka tugevad tulid, on tingitud sellest, et teadmised abistamiseks on ühtemoodi madalad kõigi puudeliikide osas.

3.3. Päästetöötajale puudega inimese abistamise õpetamine

Antud teema juures paluti koolitajal hinnata, kas tuletorje-päästetöötajale tuleks anda teadmisi puudega inimese abistamiseks õnnetuse korral, kui sügavad need teadmised peaksid olema ja kus ning kuidas seda teemat õpetada. Analüüsitakse küsimusi 9-13. Tulemuste üle arutletakse pikemalt peatüki lõpus.

Küsimusele *kas õpetate puudega inimeste päästmist* vastas 20 inimest eitavalt (87%).

Ülejäänud 3 inimest (13%), kes vastasid „jah“, põhjendasid oma vastust. Näiteks: „palun pöörata erilist tähelepanu puudega inimese abistamisele, neil on raske ennast ise abistada; õpetan mitte otseselt päästmise meetodit või tegevust, vaid päästmise vajadust ning eelistust“. Puudega inimeste päästmise õpetamata jätmist põhjendati mitmeti. Kõige enam mainiti, et pole vastavat materjali ja teadmisi, et seda õpetada. Ühel korral toodi põhjenduseks, et seadusega ei ole reguleeritud puudega inimeste päästmise õpetamine päästetöötajatele. Samuti esines arusaam, et päästjad saaksid alati hakkama või siis, et „püüan õpetada, et päästjad saaksid vähemalt tavaliste inimeste päästmisega hakkama“. Mitteõpetamist põhjendati ka teema vähesel aktuaalsusel ja reaalse õnnetuse kogemuse puudusega. Põhjenduste jaotus gruppidesse vastuseks üheksandale küsimusele on toodud joonisel nr 8.

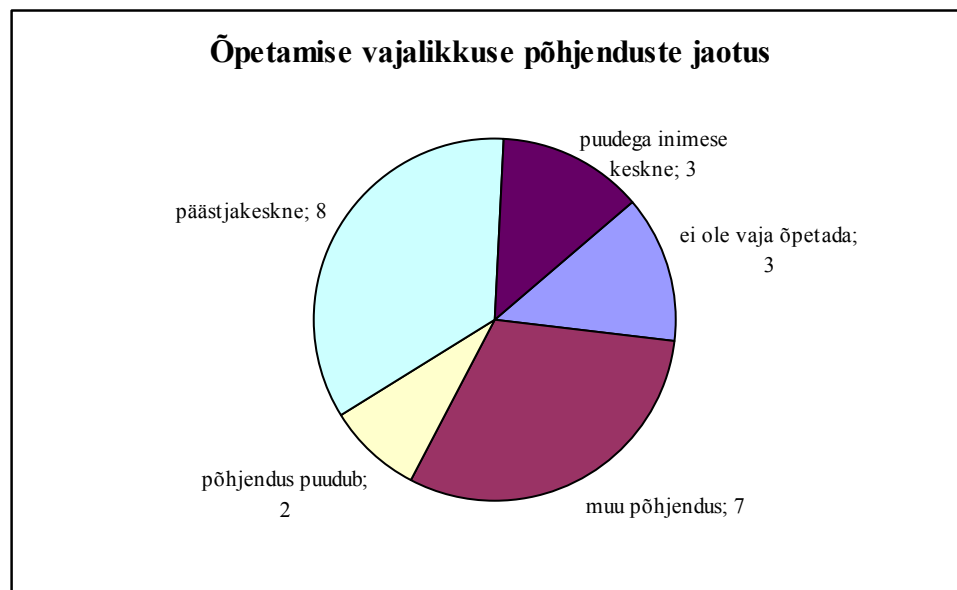

Joonis nr 8. Päästetöötajale puudega inimese päästmist mitteõpetamise põhjustest

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

Respondentidest vaid kolm (13%) ei näe vajadust õpetada puudega inimeste päästmist, 20 inimest (87%) peab seda vajalikuks. Küsimusele *kas näete vajadust õpetada puudega inimeste päästmist* eitavalt vastanute põhjendused polnud väga veenvad. Leiti, et „see ei mahu õppeprogrammi ja täiendõppe käigus võiks sellest rääkida; samuti arvati, et otsene vajadus selleks puudub, et tegemist on rohkem südametunnistuse ja kodanikukohustusega; avaldati arvamust, et kui oskad päästa tervet inimest, saad hakkama ka puudega inimesega“. Põhjendused jagunesid kas päästetöötaja keskseks (8 korral, 35%) või puudega inimese keskseks (3 korral, 13%). Kolmel juhul leiti, et ei ole

vaja õpetada ja 7 inimest (30%) tõi mingi muu põhjenduse õpetamise vajalikkusele. Päästjakeskse põhjenduse näiteks: „Tuleb igal juhul õpetada, sest sündmuskohale saabudes pole tavaliselt teada, kas päästmist vajaval inimesel on mingi puue või tal seda ei ole“. „Elementaarsed teadmised peaksid olema igal tõrjujal“. Puudega inimese kesksed põhjendused: „See oleks täiesti endastmõistetav, kuna nad vajavad erikäsitlemist ja seega peab TP-töötaja (tuletõrje-päästetöötaja - autor) ka vastava kogemuse omandama“. „Kui tegemist on kurdi või vaimupuudega inimesega, siis kuidas talle oleks võimalik selgitada, mida temalt oodatakse?“ Põhjenduste grupiline jaotus, on toodud joonisel nr 9.

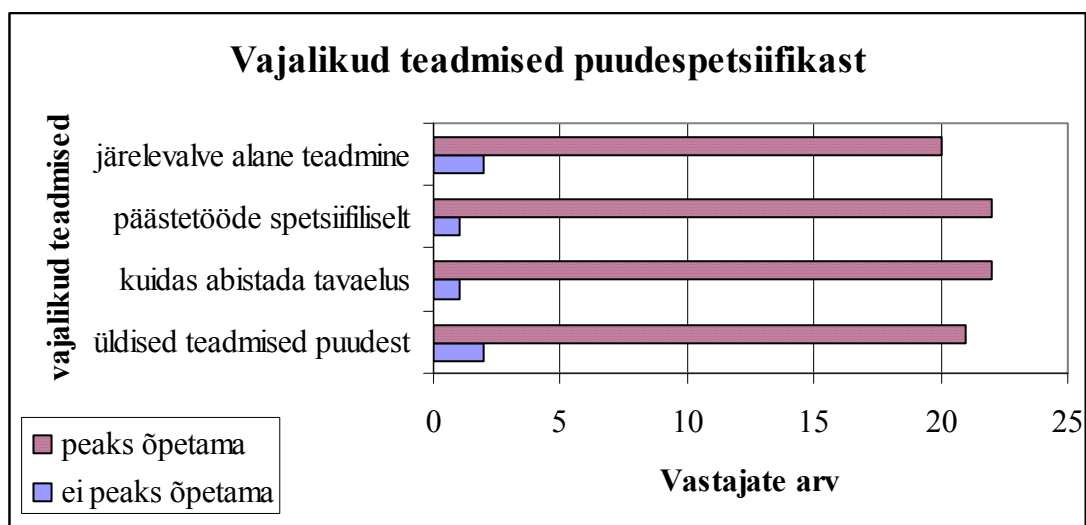

Joonis nr 9. Puudespetsiifika õpetamise vajalikkuse põhjendamisest

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

Üle poole vastajatest (12 vastajat, 52%) leidis, et vähesel määral võiks anda *üldisi teadmisi puude olemusest*, 9 inimest (39%) arvas, et seda tuleks kindlasti teha. *Teadmised, kuidas abistada puudega inimest tavaelus* peaksid päästetöötaja koolitusprogrammis sisalduma 15 (65%) vastaja arvates vähesel määral, 7 vastanu (30%) arvates kindlasti. Üks vastaja leidis, et see pole vajalik. Kindlasti tuleks õpetada *päästetööde spetsiifiliselt puudega inimese abistamist* leidis 78% vastanutest (18 inimest). Neli inimest arvas, et seda tuleks teha vähesel määral ja üks inimene ei pidanud tema käsitlust vajalikuks. Valimist 16 inimest (70%) leidis, et ka järelevaleinspektorite koolitamise raames tuleks kindlasti pöörata tähelepanu puudega inimestele. Õpetada tuleb, kuidas kontrollida ja millele tähelepanu pöörata, kui *teostada tuleohutuse järelevalvet kohtades, kus sagedasti viibivad puudega inimesed*. Tulemused on kokku võetud joonisel nr 10, kus „peaks õpetama“ sisaldab endas neid, kes arvasid, et „vähesel

määral võiks anda“, samuti neid, kes arvasid, et „kindlasti peaks andma“.

Joonis nr 10. *Vajalikud teadmised puudespetsiifikast*

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

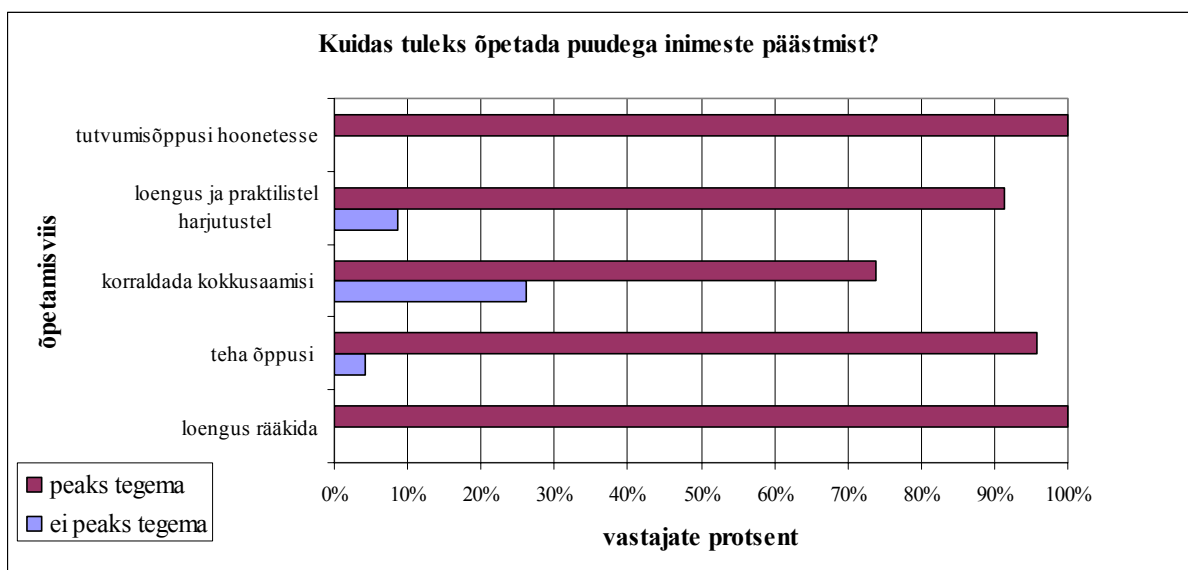
Vastuste kas tuleks anda päästetööde spetsiifiliselt teadmisi puudega inimeste abistamiseks ja kas tuleks anda tuleohutuse järelevalve alaseid teadmisi seoses puudega inimesega vahel on tugev positiivne korrelatsioon. Vastajad, kes leiavad, et tuleks anda teadmisi päästetöötajale puudega inimese abistamiseks päästetööde spetsiifiliselt, arvavad ka, et järelevalve alased teadmised on olulised. Operatiivtöö ja järelevalve eristamine ei olegi põhjendatud, sest kui õpetatakse, kuidas päästa, tuleks ka õpetada, kuidas pöörata tähelepanu asjaoludele, mis aitavad suuremat õnnetust ära hoida. Näiteks kaldteede olemasolu ja uste avatavus ka ratastoolis inimesele, mis võimaldab liikumispuudega inimesel ennast ise aidata. Hea valgustus evakuatsiooniteedel nägemiskahjustusega inimeste jaoks. Tulekahjusignalisatsiooni valgusväljund informeerimaks kurte ja muu selline, mis hõlbustab puudega inimesel enese aitamist.

Paljud koolitajad arvasid, et puudega inimeste päästmist tuleks õpetada teiste ainete raames, integreerituna. Aineks, mille raames seda 12 korral (60%) teha pakuti, oli päästetööd või tuletõrje-pääste taktika: 6 inimest (30%) vastanutest leidis, et seda tuleks teha esmaabi ja meditsiini raames. Kaks inimest (10%) leidis, et seda tuleks teha nii päästetööde kui meditsiini raames. Osa inimesi jättis küsimusele, *millise aine raames peaks andma päästetöötajale teadmisi puudega inimesest*, vastamata, sest nad leidsid, et teadmisi tuleks anda eraldi aina.

Teadmisi puudega inimestest tuleks keskmiselt 8 tunnises mahus eraldi ainaena anda. Nende vastused, kes leidsid, et puudega inimeste päästmist tuleb õpetada teiste ainete raames, märgistati nulliga. See vähendas oluliselt keskmist. Küsimuste vastustes ei kajastu, mitme tunnises mahus tuleks puudega inimestest rääkida näiteks meditsiini või päästetööde raames, see nõuaks täiendavat uurimist. Suurim pakutud tundide arv eraldi ainaena oli 48 tundi, mis ülikooli süsteemis oleks 1,2 ainepunkti (AP), samas kui keskmine ainemaht oli 0,2 AP.

Koolitajatelt küsiti ka, kuidas nad näevad vajadust õpetamiseks, kas rohkem teoreetilise või praktilise suunitlusega päästmisalase väljaõppena. Respondentidest 14 (61%), et kindlasti, ülejäänud vastajad leidsid, et vähesel määral tuleks loengus üldiselt rääkida puudega inimestest ja nende abistamisest õnnetuse korral. Enamus vastajad leidis (21 inimest (91%) vastanutest), et tuleks teemat teoreetiliselt loengus käsitleda, seejärel teha praktilisi harjutusi puudega inimese päästmiseks. Pooled vastajad (52%) arvasid, et tuleks teha õppusi puudega inimeste päästmiseks erinevatest olukordadest, neist 10 inimest (43%) leidis, et seda tuleks teha vähesel määral. Lihtsalt puudega inimestega kokkusaamiste korraldamine, et päästetöötaja harjuks puudega inimese eripäraga, pälvis koolitajate kõige väiksema poolehoiu. Kõige suurema heakskiidu leidis tutvumisõppuste korraldamine hoonetes, kus puudega inimesed sagedasti viibivad.

Küsimuses toodud erinevad õpetamisviisid ei olnud üksteist välistavad, vaid osaliselt kattuvad. Näiteks tutvumisõppuste korraldamine on samuti puudega inimestega kohtumine, mille käigus õpitaks tundma puude eripära. Tutvumisõppuse võib korraldada pärast puudeliikide üldise ülevaate andmist loengus. Ülevaade antud vastustest on toodud joonisel nr 11, alaküsimuste protsentuaalsete väärtustega õpetamisviisi eelistuse osas. Jooniselt on selgesti näha, et enamik vastanuid peab vajalikuks õpetada puudega inimese päästmist ja kasutada selleks kõiki võimalikke viise, ühendades teooria praktikaga.

Joonis nr 11. *Puudega inimeste päästmise õpetamise viis*

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

Küsimustele, *milliseid teadmisi ja kuidas tuleks anda puudega inimestest* vastati enamasti ainult positiivselt, kuigi enne oli kolm inimest leidnud, et puudega inimeste päästmist ei tuleks päästetöötajatele üldse õpetada. Üksteist täpsustama pidanud küsimuste vastuste vahel polnud seost ja seda ei näidanud ka Spearmani korrelatsioonikordaja või oli see seos negatiivne. Seost polnud *kas tuleks anda üldisi teadmisi puude olemusest ja väite loengus tuleks üldiselt rääkides puudega inimestest ja nende abistamisest õnnetustel* vahel (korrelatsiooni kordaja 0,1). Teineteist kontrollivate väidete vaheliste seoste puudumine annab kinnitust sellele, et koolitajatel ei ole välja kujunenud kindlad seisukohad ja arvamused puudega inimeste päästmise õpetamise osas. Teema on uus ja arvatakse kord ühtmoodi, kord teisiti.

Vastajad, kes arvavad, et *tuleks anda teadmisi päästetööde spetsiifiliselt ja tavaelus puudega inimese abistamiseks*, leiavad et seda tuleks teha nii teoreetilistes kui ka praktilistes tundides.

Päästetöötajad peavad puudega inimeste päästmise õpetamist oluliseks, ilmselt ka aktuaalseks ja vajalikuks teemaks, mida tuleb edasi arendada. Väidet kinnitab asjaolu, et küsimusele *kas olete nõus ka edaspidi antud teema kohta infot andma* (küsiiti, et vajadusel täpsustada vastuseid) vastas 22 inimest ja nendest 20 (91%) andis oma nõusoleku. Võib eeldada, et ollakse valmis vastavasisulise õppematerjali väljatöötamiseks ning suuremate

ühisõppuste läbiviimiseks.

Korrelatsiooni kordajate väärtused, mis näitavad vaid olulisemaid küsimuste vahelisi seoseid, on toodud lisas 5, tabelis nr 1.

Väike-Maarja Päästekooli ning Sisekaitseakadeemia Päästekolledžis päästetöötajate koolitamiseks kasutatavatest õppekavadest selgus, et päästetöötajale puudega inimeste päästmist ei õpetata. Seda seisukohta kinnitas ka uuring. Põhjuseks on teema vähene käsitlus ja varasemalt teema vähene aktuaalsus ning päästetöötajate koolituse lühike ajalugu Eestis. Ka muu maailma kogemus pole kergesti kättesaadav. Päästetöötajate koolitajate enda isiklikud ja tööalased kokkupuuted puudega inimesega on vähesed, mistõttu puuduvad ka üldteadmised puude olemusest. Keskmine tööstaaž päästeteenistuses ja õppejõuna on nii väike, et see ei võimaldagi olulise praktilise kogemuse olemasolu õnnetuselt.

Teadlaste (Strohmer, Grand & Purcell 1984) uuringud inimeste suhtumisest puudega inimestesse kinnitavad, et puudega inimene tekitab terves inimeses võõristust ja ebamugavust. Käesolev uuring kinnitab seda osaliselt. Puudega inimeste abistamise käsitlemine õppetöös on võimalus vähendada päästetöötaja teadmatust ja võõristust puudega inimese ees. Autor leiab, et väheste tööalaste kontaktide tõttu ei pruugi koolitajad osata hinnata, kui oluline on omada teadmisi puude olemusest, et ületada hirmu, ebamugavust ja teadmatust suhetes puudega inimesega.

Kirjandusest selgus, et kuulmispuude puhul on peamiseks probleemiks kommunikatsiooni raskused kuuljatega. Teineteise mittemõistmine tingib osalt ka koolitajate madalad teadmised kuulmispuudelise abistamiseks tavaelus. Nägemispuudega inimeste abistamisest tavaelus teatakse pisut rohkem, sest nendega suhtlemisraskusi ei ole. Liikumispuudeliste abistamisega tavaelus on aga kõige rohkem kokku puutunud ja seetõttu ka teadmised paremad. Ühegi puudeliigi puhul ei ole koolitajate teadmised head.

Uuringust selgub, et teadmisi puudega inimese abistamiseks õnnetuse korral tuleks käsitleda koos teadmistega tema abistamiseks tavaelus. Autor leiab, et puudega inimese päästmise õpetamisel ei tohiks tähelepanuta jätta päästetöötajate abi ka tavaelus. Päästetöötajate ülesanne ühiskonnas on tagada laiemas mõistes turvatunne, mitte ainult

abi õnnetusel. Ühiskond ootab, et päästetöötaja oskaks aidata keerukamates tavaelu situatsioonides, mis võivad puudega inimesel tema erivajadustest lähtuvalt tekkida. Näiteks võib tuua oskuse juhatada pimedale teed ning aidata ratastoolis inimene trepist üles.

Inimesed, kes leidsid, et puudega inimeste päästmise õpetamine ei ole vajalik, lähtusid otsuse tegemisel aja kui ressursi piiratusest ja pidasid muid teemasid hetkel olulisemaks. Nad mõõnsid, et vähemalt loengus võiks puudega inimeste päästmise spetsiifikast rääkida. Koolitajad pidasid vajalikuks tulevikus puudega inimeste päästmise õpetamisel kasutada nii loenguid kui praktilisi harjutusi, mis kinnitab tõde, et teema paremaks omandamiseks tuleb teooriale lisada ka praktika.

KOKKUVÕTE

Empiiriline uurimus viidi läbi ajavahemikus 14.04.–28.04.2004, päästetöötajate koolitajate hulgas. Sihtrühma moodustas 30 inimest, kellest 77% osales küsitluses. Uurimus on aluseks muudatuste sisseviimiseks päästetöötajate väljaõppes, mille tulemusena tõuseb päästeteenistujate professionaalne ettevalmistus puudega inimeste päästmisel. Ühtlasi oleks töö teoreetilise ettevalmistuse aluseks eripuudeliikide kaasamisel teadmispõhiste õppuste läbiviimiseks.

Töö eesmärgiks oli kirjeldada päästeteenistuse funktsiooni, puudespetsiifilist käitumist eri puudegruppide puhul ning välja selgitada päästeteenistuse koolitajate ettevalmistus õpetada päästetöötajatele puudega inimestele vajaliku abi andmist õnnetusjuhtumi korral.

Uurimuse tulemuste analüüsist selgub, et uurimistöös püstitatud esimene hüpotees leidis kinnitust. Eestis ei õpetata täna tuletõrjuja-päästjale puudest tingitud eripärasid päästmisel ja seega puudub ühtne väljaõpe ning tegevus puudega inimeste abistamisel ja päästmisel õnnetuse korral. Puudega inimeste päästmist ei õpetata, sest pole seadusandlikku kohustust (st teema puudub õppekavas). Koolitajate teadmised on nõrgad ja puudub õppematerjal selle valdkonna õpetamiseks. Päästetöötajate koolitajad pidasid vajalikuks õpetada päästetöötajatele, kuidas käituda puudega inimeste päästmisel õnnetuse korral. Laeva õppus kinnitas, et vajalik on ka puudega inimeste endi ja nende abistajate õpetamine.

Kuigi oli üksikuid inimesi, kes õpetavad puudega inimese päästmist õnnetuse korral, siis tegelikkuses juhitakse nende inimeste poolt vaid probleemile tähelepanu, süsteemset ja sihipärast väljaõpet ei anta.

Leidis kinnitust ka teine hüpotees, et puudespetsiifikast lähtuvalt vajavad nii nägemis-, kuulmis-, kui ka liikumispuudega inimesed päästmisel õnnetuse korral puudele omast erikohtlemist. Seega, kui mistahes puudega inimene vajab spetsiifilist kohtlemist tavaelus, vajab ta seda ka õnnetusjuhtumi korral.

Päästeteenistus on igapäevase abistamiseks arendamaks turvalist elukeskkonda ning

kaitsmaks elu ja vara õnnetuste eest (missioon). Ühiskonnas on erinevad inimesed, keda võib jaotada erisihtrühmadeks. Puudega inimesed on üks sihtrühm, kellega tegelemine on samuti päästeteenistuse ülesanne. Neile turvalise elukeskkonna arendamine ning nende elu ja vara kaitse eeldab valdkonnaga sügavamat tegelemist kui seni.

Tähelepanu tuleks pöörata võrdselt nii ennetavatele meetmetele (tõhus järelevalve puudega inimeste poolt sagedasti kasutatavatele hoonetele) ja ennetustööle puudega inimeste seas, kui ka abile õnnetuse korral.

Lähtudes uuringust ja teema senisest käsitlest Eestis saab teha alljärgnevad ettepanekud:

1. Väike-Maarja Päästekooli ja Sisekaitseakadeemia Päästekolledži õppurid võiksid oma lõputöodes antud valdkonda täiendavalt käsitleda.
2. Korraldada praktilisi õppusi erinevate puuetega inimestele ja päästetöötajatele, et välja selgitada puudest tulenevaid erivajadusi õnnetusel.
3. Intervjuuerida Laeva evakuatsiooniõppusel (2003) osalenud liikumispuudega noori, et koguda nende kogemusi.
4. Koostöös Väike-Maarja Päästekooliga töötada välja puudega inimeste päästmise võtted.
5. Viia läbi täiendavaid uuringuid ning kaasates erinevaid spetsialiste (k. a. puudega inimesed) koostada vajalikke õppematerjale.
6. Lülitada vastav õppeaine päästetöötajate õppekavasse.
7. Teha õppefilm puudega inimestest, nende abivahenditest ja päästmisest.
8. Puudega inimeste päästmise kohta käivad õppematerjalid tuleks edastada komandodesse tutvumiseks.
9. Eraldi uurida vaimupuudega inimeste erivajadusi ja päästmist õnnetuste korral.
10. Statistika pidamine peaks võimaldama analüüsida õnnetusi päästeteenistuse erisihtrühmadega.
11. Ennetustöö suunamine konkreetsele sihtrühmale peaks lähtuma statistilisest analüüsist.

Eesmärgist tulenevalt ei olnud võimalik käsitleda kõiki temaga seotud probleeme ja edasine uurimine on vajalik.

The Training of Rescuing the People with Visual, Physical Impairments and Hearing Loss in Estonia

Author: Stella Polikarpus

SUMMARY

More and more attention is being paid in the world to help handicapped people who have special needs. There are other social organizations in the world who have studied these needs before, but the rescue service in Estonia has never studied handicapped people's special needs and the preparedness needed in order to rescue such people in case of an accident. There has been some practical training done, however. One of the largest was in Laeva Jr. High School in 2003 where physically challenged young people were rescued.

The purpose of this paper is to describe the functions of the rescue service, and to find out the necessary preparation for rescue teachers so they could teach rescuers how to assist handicapped people properly in the case of an accident.

The research is based on the questionnaire that was sent to all the rescue teachers in Estonia (30). The results are based on the 23 forms received. The data was analyzed in SPSS, version 10, and the charts were made in Microsoft Excel.

It was discovered that only the rescue teachers' knowledge of helping/rescuing handicapped people was not sufficient in order to teach the rescuers necessary procedures in case of an accident. They know a little more about helping the physically challenged, but they know very little about helping the hearing impaired. In either case, their knowledge is limited. They also do not know how to help these people in everyday life. In Estonia the subject is not taught, but the rescue teachers consider this subject necessary. The reasons the teachers gave for not teaching how to save handicapped persons lives were due to a lack of knowledge, not enough experience in this area, and unable to find materials concerning this subject.

All 23 people who filled out the survey recommended that the best way to teach this subject is in a lecture, in which it is necessary to share general knowledge about handicapped people and how to help them in the case of an accident. These 23 also thought it was necessary to go to an institution for handicapped people in order to become acquainted with the building and their evacuation procedures.

This research showed that it is important to teach this subject to rescuers. But, in order to teach it, it would be necessary to make appropriate teaching material and videos. This teaching material must be developed in cooperation with different specialists (doctors, handicapped people, rescue officers, etc). Then these teachers are able to teach rescue workers how to rescue safely the visually handicapped, the physically challenged and hearing-impaired people.

VIIDATUD KIRJANDUS

- At first sight. (1999). Film. Directed by I. Winkler. Writing credits: O. Sacks (story) & S. Levitt (screenplay). In parts: V. Kilmer & M. Sorvino
- Aul, J. (1976). Inimese anatoomia, õpik bioloogidele. Tallinn: Valgus; lk 359
- Bryan, J. L. (1995). Human Behavior and Fire. A. E. Cote (ed.) & J. L. Linville (ed.) Fire Protection Handbook. Seventeenth Edition. Quincy, Manssachusetts: National Fire Protection Association; lk 1829
- Bryan, J. L. (2003). Human Behavior and Fire. A. E. Cote (ed.) & J.R. Hall (ed.), & P. A. Powell (ed.), & C.C. Grant (ed.). Fire Protection Handbook. Nineteenth Edition. Quincy, Manssachusetts: National Fire Protection Association; lk 2400
- Eesti Vabariigi Põhiseadus. (1992). – RT 1992, 26, 349; RT I 2003, 29, 174; RT I 2003, 64, 429
- Grunewald, K. (1999). Hoolekanne enne ja nüüd. A. Bakk & K. Grunewald. Vaimupuudega inimeste hoolekandest. Tallinn: Koolibri; lk 352
- Guide Dogs for the Blind. <http://www.guidedogs.com/training.html> 12.05.2004.
- Haigus- või väsimusseisundi tuvastamise kord. (2001). – RT I 2001, 67, 394
- Hiiumaa Päästeteenistuse põhimäärus. (2001). Hiiumaa maavanema 10. 09. 2001. korraldusega nr 128 kinnitatud. <http://www.rescue.ee/hiiumaa/Pohimaarus.html> 10.05.2004.
- Inva- ja tehnilise abi keskuse kodulehekülg. http://www.itak.ee/t01/tooted1_1_ratast.htm 14.05.2004
- Jarl, S. (1999). Nägemispuuded. A. Bakk & K. Grunewald. Vaimupuudega inimeste hoolekandest. Tallinn: Koolibri; lk 352
- Jarovikov, E-K. (2004). Viipekeel. <http://www.hot.ee/whisperer/> 09.05.2004.
- Keith, L. (2000). Elu ratastoolis. Tallinn: Koolibri; lk 32
- Kihlman, M. (1999). Minu, Sinu ja meie väärtushinnangud. A. Bakk & K. Grunewald. Vaimupuudega inimeste hoolekandest. Tallinn: Koolibri; lk 352
- Kikkas, K. (1995). Puuetega inimene ja infotehnoloogia – Mis? Kuidas? Miks? <http://kakupesa.pri.ee/kakk/PIIT/r2.html> 28.04.2004.
- Kirk, S. A. & Gallagher, J. J. (2000). Educating Exseptional Children. Boston: Houghton Mifflin Company; lk 590

- Kurg, L. (2002). Aasta 2003 on Euroopa puuetega inimeste aasta. – Sotsiaaltöö, nr 6 2003.
- Kuusisto, S. (2000). Pimedate planeet. Tallinn: Tänapäev; lk 255
- Kõverjalg, A. (1999). Üliõpilastööde koostamise meetoodika. Tallinn: Sisekaitseakadeemia kirjastus; lk 64
- Lagerkvist, B. (1999). Liikumispuuded. A. Bakk & K. Grunewald. Vaimupuudega inimeste hoolekandest. Tallinn: Koolibri; lk 352
- Lainola, R. (2003). Projekti „Enesepäästmise kunst“ lõpparuanne; lk 8
- Lainola, R. Laeva õppus, „Enesepäästmise kunst“. Helisalvestis, intervjuueeris Stella Polikarpus, Tartu, 01.05.2004.
- Lainole, R. (2002). Enesepäästmise kunst. Projekt, kinnitatud Päästeameti peadirektori 16.08.2002. a käskkirjaga nr 77; lk 5
- Laste riiklikuks hoolekandeks määratud rahaliste vahendite kasutamine» muutmine. (2001). – RTL 2001, 77, 1038
- Laumets, J. (1995). Ma olen kurt, saame sõpradeks. Tallinn: EPIK; lk 30
<http://www.parnu.ee/Raulpage/kurt/kurtsona.html> 14.05.2004.
- Lõuna-Eesti häirekeskuse põhimäärus. (2001). – RTL 2001, 39, 544
- Martin, A. & Klaos, M. & Saart, R. & Tross, J. (2003). Päästetöötajate väärtushinnangud ja käitumistavad. – Häire 112 ½ 2003.
- Mikkola, V. (2001). Sotsiaalõiguse õppetöökava RS000 ja TS 980.
- Montgomery, G. (2004). The Strange Symptoms of Blindness to Motion. Seeing, Hearing and Smelling The Word. <http://www.hhmi.org/senses/b210.html>, 23.03.2004.
- Moore, M. S. & Levitan, L. (1993). For Hearing People Only. New-York; lk 335
- Nõuded riigi päästeasutuse häirekeskustele. (2002). – RT I 2002, 10, 54
- Paavel, V. (1991). Kurtide keele- ja hariduspoliitika probleeme. – Haridus, nr 11 1991.
- Persson, G. (1999). Kuulmispuuded. A. Bakk & K. Grunewald. Vaimupuudega inimeste hoolekandest. Tallinn: Koolibri; lk 352
- Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. (1999). – RT I 1999, 16, 273
- Põhja-Eesti Pimedate Ühingu kodulehekülge. <http://www.ppy.ee/lingid> 12.05.2004.
- Pärnla, V. (2003). Kurt töötaja ja/või töötaja. H. Luik (toim) & E. Leppik (toim). Nõuandeid tööandjale. Tallinn: EPIK; lk 52

Päästeala prioriteetsed arengusuunad aastani 2007 (2002).

http://www.sisemin.gov.ee/atp/failid/paaste_arengusuunad_vv.pdf 14.05.2004.

Päästeameti põhimäärus. (2001). – RTL 2001, 43, 599

Päästeseadus. (1994). – RT I 1994, 28, 424; RT I 1996, 49, 953; RT I 1998, 28, 355; RT I 2000, 50, 316; RT I 2001, 50, 283; RT I 2002, 42, 267; RT I 2002, 61, 375; RT I 2002, 63, 387; RT I 2003, 20, 116; RT I 2003, 20, 118; RT I 2003, 23, 143

Püss, A. (2003). Kuulmispuudega töötaja ja/või töötaja. H. Luik (toim) & E. Leppik (toim). Nõuandeid tööandjale. Tallinn: EPIK; lk 52

Randoja, P. (2003). Sisekaitseakadeemia päästekolledži päästeteenistuse eriala koolitusvajaduse prognoosimine. Magistritöö. Tallinn: TTÜ

humanitaarteaduskond Humanitaar- ja sotsiaalteaduste instituut. Käsikiri

Reisijateveoga tegeleva juhi koolituse materjalid. Loengukonspekt. P. Ritola, Invalidiliitto piirkondlik koolitus. Soome. 2000. Käsikiri

Roodemäe, Ä. (2004). Hiliskurdistunute psühhosotsiaalsed probleemid. Seminaritöö. Tartu: TÜ. Käsikiri

Roonemaa, H. (2003). Uudne ratastool ronib mööda treppe (18.08.2003). – Postimees 29.09.2003.

Sisekaitseakadeemia kodulehekülge. www.sisekaitse.ee 10.05.2004.

Sisekaitseakadeemia päästeteenistuse eriala rakenduskõrgharidusõppe õppekava.

Siseministri 02.09.2002. Käskkiri nr 373

<http://www.sisekaitse.ee:2000/intranet/oppekorraldus/oppekavad/2003/RS030.doc> 12.05.2004.

Statistika loengumaterjalid. Loengukonspekt. E. Niglas, Tallinn: TPÜ. Informaatika õppetool 2000.

Strohmer, D. C. & Grand, S. A. & Purcell, M. J. (1984). Attitudes toward persons with a disability: An examination of demographic factors, social context, and specific disability. *Rehabilitation Psychology*, 29 (3); lk 131-145

Sõjaväestatud päästeüksuste põhimääruste kinnitamine. (1998). – RTL 1998, 220/221, 876; RTL 2002, 51, 728

Taimla, U. (2003). Kuulmispuudega (vaegkuulja) inimese tööprobleemid. H. Luik (toim) & E. Leppik (toim). Nõuandeid tööandjale. Tallinn: EPIK; lk 52

Toom, R. (2002). Viipekeeletoolkide professionaalne areng Eestis. Magistritöö. Tartu: TÜ eripedagoogika osakond. Käsikiri

- Vassenin, A. (2002). Nägemispuudega inimesed: sotsialiseerumise võimalusi. Magistritöö. Tallinn: TPÜ. Käsikiri
- Vassenin, A. (2003). Nägemispuudega inimesed. Tallinn: EPIK; lk 143
- Väike-Maarja Päästekooli kodulehekül. <http://www.v-maarja.ee/rescueschool> 10.05.2004.
- Watts, J. M. (1995). Assessing Life Safety in Buildings. A. E. Cote (ed.) & J. L. Linville (ed.) Fire Protection Handbook. Seventeenth Edition. Quincy, Massachusetts: National Fire Protection Association; lk 1829
- White, P. (2000). Elu pimedana. Tallinn: Koolibri; lk 32
- Woolley, M. (2000). Elu kurdina. Tallinn: Koolibri; lk 32

LISAD

Lisa 1

KÜSIMUSTIK PÄÄSTETÖÖTAJA KOOLITAJALE

Lugupeetud vastaja!

Küsimustik on koostatud Sisekaitseakadeemia lõputöö „Käitumisjuhiseid õnnetuse korral nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimeste päästmiseks“ raames.

Üha enam pööratakse igapäevaelus tähelepanu puudest tingitud probleemidele inimese elus, aasta 2003 oli koguni Euroopa Liidus kuulutatud puudega inimese aastaks. Päästeteenistuse ülesanne on tagada kõigile inimestele, sealhulgas puudega inimesele, maksimaalset kiire ja professionaalne abi. Senini ei ole Eestis uuritud, kas selleks, et osutada puudega inimesele kvaliteetset abi, on vaja ka mingeid eriteadmisi. Minu lõputöö eesmärk on välja selgitada vajalikud teadmised ja oskused puudega inimesele kvaliteetse abi tagamiseks õnnetusel.

Uurimuses osaledes saate anda oma panuse nimetatud valdkonna probleemide avamisele.

Küsimustik on soovi korral anonüümne ning saadud vastuseid kasutatakse ainult eelpoolnimetatud uurimistöös. Vastates küsimustele tehke rist kasti (või numbri peale), mis on Teile sobivaim väide või millega nõustute. Kui ühes küsimuses nõustute mitme väitega, märgistage need kõik.

Kui küsimustik saadeti teile e-maili teel, palun saatke see 28. aprilliks käesoleval aastal aadressile, stella.polikarpus@mail.ee. Küsimustikule vastates salvestage see oma arvutisse, sest internetis vastates ei salvestata Teie poolt tehtud muudatusi.

Ette tänades,

Stella Polikarpus

Päästekolledži IV kursuse tudeng

1. Vanus.....aastat

2. Sugu M N

3. Teie tööstaaž päästeteenistuses kokku ....., sellest õppejõuna ..... aastat

4. Teil on või on olnud isiklikke kokkupuuteid:

1. nägemispuudega inimesega ♣
2. kuulmispuudega inimesega ♣
3. liikumispuudega inimesega ♣
4. mõne muu puudega inimesega, palun nimetage.....

5. Teil on või on olnud tööalaseid kokkupuuteid puudega inimesega:

1. jah, õnnetusel nägemispuudega inimesega ♣
2. jah, õnnetusel liikumispuudega inimesega ♣
3. jah, õnnetusel kuulmispuudega inimesega ♣
4. jah, õnnetusel muu puudega inimesega ♣
5. jah, õppusel nägemispuudega inimesega ♣
6. jah, õppusel liikumispuudega inimesega ♣
7. jah, õppusel kuulmispuudega inimesega ♣
8. jah, õppusel muu puudega inimesega ♣
9. jah, muu tööalane kontakt, palun
nimetage.....

.....

.....

10. ei, mul ei ole olnud tööalaseid kontakte puudega inimesega ♣

6. Kohtumine puudega inimesega tekitab Teis (kasutage allolevat skaalat)

1. ei, üldse mitte
2. mõnikord pikemal koosviibimisel
3. enamasti
4. jah, alati

Hirmu	1	2	3	4
Ebameeldivust	1	2	3	4
Võõristust	1	2	3	4
teadmatust, kuidas suhelda	1	2	3	4

7. Kui Teil on olnud õnnetusel kokkupuuteid puudega inimesega, siis palun kirjeldage lühidalt õnnetuse liiki, puudega inimesele osutatud abi ja kas tekkis mingeid raskusi/probleeme abistamisel? (mitme õnnetuse korral nummerda)

õnnetuse liik:

.....
 .....

osutatud abi

.....
 .....
 .....

probleemid/raskused

.....
 .....
 .....

8. Millised on Teie teadmised (kasutage allolevat skaalat):

1. puuduva, 2. kehvad, 3. rahuldavad, 4. head, 5. väga head

Pimeda inimese abistamiseks tavaelus	1	2	3	4	5
kurdi inimese abistamiseks tavaelus	1	2	3	4	5
ratastoolis inimese abistamiseks tavaelus	1	2	3	4	5
Pimeda inimese abistamiseks õnnetuse korral	1	2	3	4	5
kurdi inimese abistamiseks õnnetuse korral	1	2	3	4	5
ratastoolis inimese abistamiseks õnnetuse korral	1	2	3	4	5

9. Kas õpetate tuletõrje-päästetöötajale puudega inimese abistamist õnnetuse olukorras?

1. Jah ♣   2. Ei ♣

Põhjendage oma vastust .....
 .....

10. Kas näete vajadust õpetada tuletõrje-päästetöötajale puudega inimese abistamist õnnetuse olukorras?

1. Jah ♣ 2. Ei ♣

Põhjendage oma vastust .....

.....

11. Kui näete vajadust õpetada tuletõrje-päästetöötajale puudega inimese päästmise spetsiifikat, siis millised teadmisi tuleks päästetöötajale anda puudega inimese kohta?

1. ei peaks üldse andma
2. vähesel määral võiks anda
3. kindlasti peaks andma

1. üldisi teadmisi puude olemusest (kuidas ära tunda puudega inimene, tema meditsiinilist tausta, endaga ise toimetulekust jms)	1	2	3
2. teadmisi, kuidas abistada puudega inimest tavaelus (näiteks kuidas juhtida pimedat, suhelda kurdiga, pakkuda abi ratastoolis inimesele jne)	1	2	3
3. päästetööde spetsiifiliselt puudega inimese abistamist (näiteks kuidas evakueerida ratastoolis inimest, pimedat põlevast hoonest, anda esmaabi)	1	2	3
4. tuleks anda teadmised, kuidas teostada tuleohutuse järelevalvet hoones, kus viibivad sagedasti puudega inimesed ja milliseid nõudeid selline hoone täitma peab	1	2	3

5. päästetöötajale tuleks anda veel sellised teadmisi (palun kirjelda)

.....

.....
.....

12. Millise aine raames peaks andma päästetöötajale teadmisi puudega inimesest?

1. seda peaks õpetama .....(palun nimeta aine) raames.
2. see peaks olema eraldi aine, ...tunnises mahus

13. Kuidas näete vajadust õpetada:

1. ei peaks üldse õpetama
2. vähesel määral võiks õpetada
3. kindlasti peaks õpetama

1. loengus üldiselt rääkida puudega inimestest ja nende abistamisest õnnetustel	1	2	3
2 teha õppusi puudega inimeste päästmiseks erinevatest olukordadest	1	2	3
3. korraldada kokkusaamisi puudega inimestega, et harjuks nende eripäraga	1	2	3
4. pidada loeng ja teha praktilisi harjutusi puudega inimesega (näiteks pimedate juhtimine talle võõras keskkonnas, ratastoolis inimese kandmine vms)	1	2	3
5. korraldada tutvumisõppusi hoonetesse, kus puudega inimesed sagedasti viibivad (pimedate kool, vanadekodu vms)	1	2	3

6. mingil muul viisil (palun nimeta)

.....
.....

14. Olete nõus ka edaspidiselt antud teema kohta infot andma:

1. jah. ♣

Minu kontaktid on:

nimi: .....

e-mail: .....

telefon: .....

2. ei ♣

Tänan väga!

Käitumisjuhised nägemispuudega inimese abistamiseks

Pimedate logo, juhtkoer ja käelint:

Pilt 1. *Pimedate logo.*

Allikas: Põhja-Eesti Pimedate Ühingu kodulehekül. 12.05.2004.

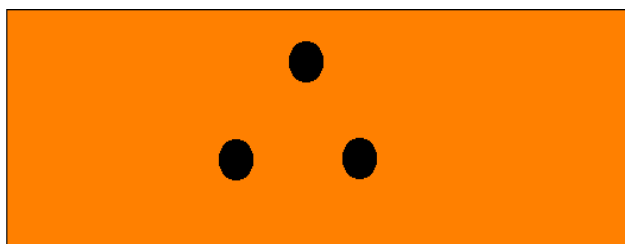
Kasutatakse rõivastel kantava märgina ja märgina pimedate kirjal.

Pilt 2. *Pimedate juhtkoer.*

Allikas: Guide Dogs for the Blind. 12.05.2004.

Juhtkoorteks treenitakse väga erinevaid koeratõuge. Kõik pimedate juhtkoerad tunneb ära rakmete järgi, mis on koeral ümber keha ja mille abil koer juhib oma nägemispuudega peremeest. Pimeda juhtkoeral on lubatud viibida ka kohtades, kus muidu koeraga viibimine on keelatud.

Pilt 3. *Pimedate käelint.*

Allikas: S. Polikarpus. 14.05.2004.

Pimedad kasutavad käelinti, et teha ennast nähtavaks teistele inimestele. Tänapäeval on pimedad käelindi suuresti asendanud valge kepiga, sest see aitab neil ka teed kombata.

Käitumisjuhised:

- Kui nägemispuudeline palub abi endale tekstide (kirjad, lepingud) ette lugemisel, siis tee seda sõna-sõnalt, ära lühenda ega jutusta ümber.
- Kui märkad, et pime on eksinud, siis kõnetamisel puuduta ta käsivart, et ta mõistaks, et räägid temaga.
- Suhtle pimedaga, mitte tema saatjaga.
- Osutades millelegi, kasuta sõnu: vasakul, paremal, üleval all. Sõna „seal“ ei anna pimedale infot eseme asukoha kohta.
- Jutus võid vabalt kasutada sõnu „näha“ ja „vaadata“.
- Vestle tavalise häälega ja püüa käituda täiesti tavaliselt.
- Nägijatega suheldes ära kasuta žeste ja miimikat, pime tajub seda ja see on talle ebameeldiv, sest ei mõista.
- Kärarikkas ruumis pimedaga suheldes ära eemaldu temast ette hoiatamata, sest pime ei pruugi seda märgata ja võib edasi rääkida, asetades end nii piinlikku olukorda.
- Ära jäta pimedat üksinda sõiduteele, keset kõnniteed, käsipuudeta trepile või lahtise ukse lähedale, vaid vii ta alati ohutusse kohta.
- Nägemispuudega inimesel on tühjas ruumis ebameeldiv seista, sest ta ei tea kuhu suunduda. Seepärast tutvusta talle olukorda ja ümbrust pisut.
- Kui pimedal on vaja istuda, aita tal kindlaks teha kus asub tool või mõni teine iste. Piisab, kui ta saab puudutada käega istme seljatuge.
- Tänaval kõndides peab juhendaja alati seisatama enne taseme muutust. See tähendab, et alati enne tänava ületamist seisatab juhendaja tänava ääres, samuti seisatab ta teel enne teisele poolele jõudmist.
- Oluline on range kord töökohal ja kodus, kus liiguvad nägemispuudelised. Esemete ümber asetamine või uste poolenisti lahti jätmise võib põhjustada pimedade koperdamise nende otsa. Esemed, mida pime kasutab, asugu kindlatel kohtadel.
- Hea valgustus, eredad ja kontrastsed värvid, suures kirjas tekstid, ruumi erivärvi seinad hõlbustavad nägemispuudelise toimetulekut.
- Kui oled ebakindel, kuidas toimida, küsi abistatavalt, kuidas saad aidata.

Pimeda juhendamine käimisel:

- Juhendaja hääl märgib ta kohalolekut, siiski on pimedal puudutust kergem tajuda.

- Abistaja puudutab juhendatavat, kes seejärel võtab abistaja käsivarrest ülaltpoolt küünarnukki kinni nii, et peopesa jääb käsivarrest väljapoole.
- Haare peab olema tugev, aga ei tohi olla pigistav. Juhendaja peab hoidma oma käsivart keha ligi ja kõndima sirgelt.
- Liigutustest kergemaks arusaamiseks peaks küünarnukk olema kõverdatud 90 kraadise nurga all.
- Pime käib juhendajast pool sammu tagapool. Keha liigutusi on kergem tajuda, kui mõlemal on sama sammurütm.
- Kui juhendad last, võib kinni hoida ka randmest või käest. Asendi paremaks mõistmiseks vaata lisatud pilti 4.

Pilt 4. *Pimeda juhendamine käimisel.*

Allikas: S. Polikarpus.
12.05.2004.

Pimeda juhendamine kitsa koha läbimisel:

- Kitsale kohale lähenedes, viib abistaja juhenduskäe selja taha.
- Selle järgi teab juhendatav, et tal tuleb seista abistaja selja taha ja ta sirutab oma käsivarre ette, hoides juhendaja käest.
- Selline asend võimaldab liikuda edasi ilma, et juhendatav astuks abistaja kandadele.
- Kui kitsas koht möödab, toob juhendaja oma käe tagasi küljele, siis teab nägemispuudega inimene, et takistusest ollakse möödab ja taas mahub kõrvuti käima.

- Alati tuleb hoolitseda selle eest, et juhendataval oleks piisavalt kõndimisruumi, eriti objektidest möödudes ja tänavanurkadel. Milline on asend kitsaskohta läbides, võid

vaadata pildilt 5.

Pilt 5. Kitsaskoha läbimine.

Allikas: S. Polikarpus. 12.05.2004.

Pimedada juhendamine uksest sisenemisel:

- Ustele lähenedes teatab abistaja sellest juhendatavale ning hoolitseb selle eest, et juhendatav oleks linki haarava käe poolel.
- Abistaja seisatab ukse ees ja võtab ukseingist ühenduskäega (ühenduskäsi – käsi, mille vahendusel sünnib kontakt juhendatava ja juhendaja vahel) kinni ning avab ukse.
- Juhendatava käsi liigub mööda abistaja ühenduskätt randmeni (vt pilt 6).
- Sisenetakse uksest ja juhendatav sulgeb selle enda järel (vt pilt 7).

Pilt 6. Ukse avamine. Juhendatava käsi on liikunud mööda juhendaja kätt ukseingile.

Allikas: S. Polikarpus. 12.05.2004.

Pilt 7. Ukse sulgemine. Juhendaja on liikumas ees uksest sisse ja juhendatav järgneb talle, sulgedes enda järel ukse.

Allikas: S. Polikarpus. 12.05.2004.

Pimedada juhendamine trepil:

- Juhendaja seisatab alati trepi ees või kui on tegemist tee taseme muutusega.
- Kui trepil on käsipuu, võib ühenduskäe abil kasutada käsipuud.
- Trepist ülesminekul jäävad mõlemad seisma, juhendatav võtab käsipuust kinni ja liigub trepist aste-astmelt üles. Kui jõutakse üles, siis juhendaja seisatab, sellest järeldab nägemispuudeline, et ollakse tasapinnal.
- Trepist allaminekul seisatab abistaja ülemisel astmel ja võtab ühenduskäega trepi käsipuust kinni. Juhendatav liigub oma käega mööda abistaja kätt käsipuuni ja hoiab kinni sellest ja abistaja ühenduskäest.
- Liikuma hakatakse alles siis, kui nägemispuudega inimene on selleks valmis (vt pilt 8).

Pilt 8. *Trepist allatulek.* Juhendatav jääb trepi käsipuu ja juhendaja vahele.

Allikas: S. Polikarpus. 12.05.2004.

Pimedale suuna juhendamine:

- Otsesuund on teada, sest seda on pimedal kerge tajuda. Oluline on osata suunda õigesti muuta.
- Ebamäärased vihjed, nagu „lähete sinnapoole“ ei aita nägemispuudelist orienteerumisel.
- Parim viis pimedale suuna selgitamiseks on kasutada selleks kella numbrilauda, kusjuures pime seisab alati näoga kella kaheteistkümne suunas.
- Kui abistaja seisab juhendatava vastas, ei tohi ta unustada rääkida pimedale suunajuhiseid vastupidi. Abistajast paremale jääv on pimedada poolt vaadatuna vasakul.

(Vassenin 2002: 73-75; 89-90)

Käitumisjuhised liikumispuudega inimese abistamiseks

Abi pakkumine:

- Küsi alati liikumispuudega inimeselt: „Kuidas saan Teid aidata?“ („Kas saan Teid aidata?“ küsimus paneb liikumispuudelise ebamugavust tundma, sest enamasti ta vajab abi.)
- Abista liikumispuudega inimest uste avamisel, künniste ületamisel, võimalikel treppidel ning soovita talle lihtsamaid teid ning juhata inva-WC asukoht.
- Kui näed, et liikumispuudega inimene tuleb ise hästi toime, ära sunni oma abi peale.
- Aitades ratastoolis inimest, küsi nõu talt endalt, sest ta tunneb kõige paremini ratastooli ehitust ja oskab juhendada, kust võib ja kust ei tohi kinni võtta.

Ratastoolid:

- Liikumispuudega inimesed kasutavad väga erinevaid ratastoole.
- Aktiivselt ratastoolis liikuvad inimesed kasutavad kergeid ja hõlpsasti liigutatavaid aktiivtoole.
- Standardtoole kasutatakse haiglates ja hoolekandeesutustes, need on rasked ja küllalt kohmakad.
- Elektrilised ratastoolid on veel raskemad, nad kaaluvad koos akudega 60-150 kg.
- Ka tavalisele ratastoolile võib olla kinnitatud lisaseadmena elektrimootor. Sellistel juhtudel on tool kergem ja akublokk on treppidel liikudes eemaldatav.
- Üldiselt on ratastoolidel ees väikesed ja taga suured rattad, harva on vastupidi. Ratastoolid, millel on taga väiksed rattad ja ees suured, on raskesti kasutatavad treppidel.
- Mõned ratastoolid on kergesti kokkupandavad, selleks tuleb kergitada istumispinna keskosa. Võimalikud ratastooli näited on toodud pildil 9.

Aktiivtoolid

Standardratastoolid

Elektrilised

Pilt 9. Erinevat liiki ratastoolid.

Allikas: Inva- ja tehnilise abi keskuse kodulehekülj. 14.05.2004.

Liikumispuudega inimese tõstmine ratastooli:

- Enamikel toolidel on eemaldatavad käetoed, millede äravõtmine, lihtsustab ratastooli ja sealt välja tõstmist.
- Ratastooli pidurid peavad tõstmise ajal alati olema fikseeritud.
- Üksi tõstes paneb liikumispuudega inimene käed rinnale ja seob need omavahel haardesse, tõstja on tema taga. Tõstja asetab käed tõstetava kaenla alt läbi ja haarab tugevalt tõstetava randmetest tõstmise ajal.
- Kahe tõstja puhul võtab teine tõstetavalt eestpoolt põlvedest kinni ja abistab tõstjat.
- Kui ratastoolist välja või ratastooli tuleb tõsta väikese kehakaaluga inimest, võib seda teha kõrvalt. Üks käsi asetatakse põlvede alt läbi ja teine kaenla alt ning palutakse abistaval haarata abistaja kaelast kinni.
- Üldised juhised konkreetsele inimesele ei pruugi sobida tema haiguse tõttu. Alati tuleks ratastooli-inimese enda käest küsida, kuidas võib teda liigutada.

Ratastoolis inimesega koos liikudes:

- Lükates ratastoolis inimest, tuleb jälgida, et ta jalad ei kukuks jalatugedelt maha ebatasasel maastikul liikudes.
- Transportides ebatasasel või auklikul teel on soovitatav tõsta veidi esirattaid, et need aukudesse sattudes ei pidurdaks ootamatult. Sama tuleks teha lumes liikudes.
- „Julgestusrauaga“ ratastoolide puhul saab teha tahakallutusi, vajutades jalaga rauale. Kõrgemate takistuste ja treppide puhul tekib vajadus pöörata need rauad julgestusasendist ära (üles või tooli alla) või tuleb need koguni ajutiselt eemaldada. Ei tohi unustada neid pärast takistuse ületamist tagasi panna.
- Üldjuhul liigutakse treppidel seljatoega tõusu suunas. Erijuhtudel võib turvalisuse huvides liikuda trepist alla seljatugi ees.
- Tooli kallutatakse tagasi suurtele ratastele niipalju, et see jääb tasakaalu. Ratastooli veetakse ülespoole aste korraga. Koormusega jalg on ühel astmel ja koormust ootav jalg aste kõrgemal.
- Tooli alla lastes aste astmelt on koormatud jalg ühe astme võrra teise ees.
- Kahekesi ratastoolis inimese transportimisel ei ole abistajal vaja tooli trepil tõsta liikumise ajal, sest siis langeb suur koormus vedaja kätele.
- Abiline saab julgestada trepil liikudes, olles ise toolist allpool.

- Keerdtreppidel on ratastoolis inimese transport keerukam astmete ebäühtlase laiuse tõttu. Sageli peab keerdtrepil vedama ratastooli mööda sisekülge, muidu ei mahu ratastooli jalatoed liikuma mööda väliskülge.

(Ritola 2000:1-12)

Käitumisjuhised kuulmispuudega inimese abistamiseks

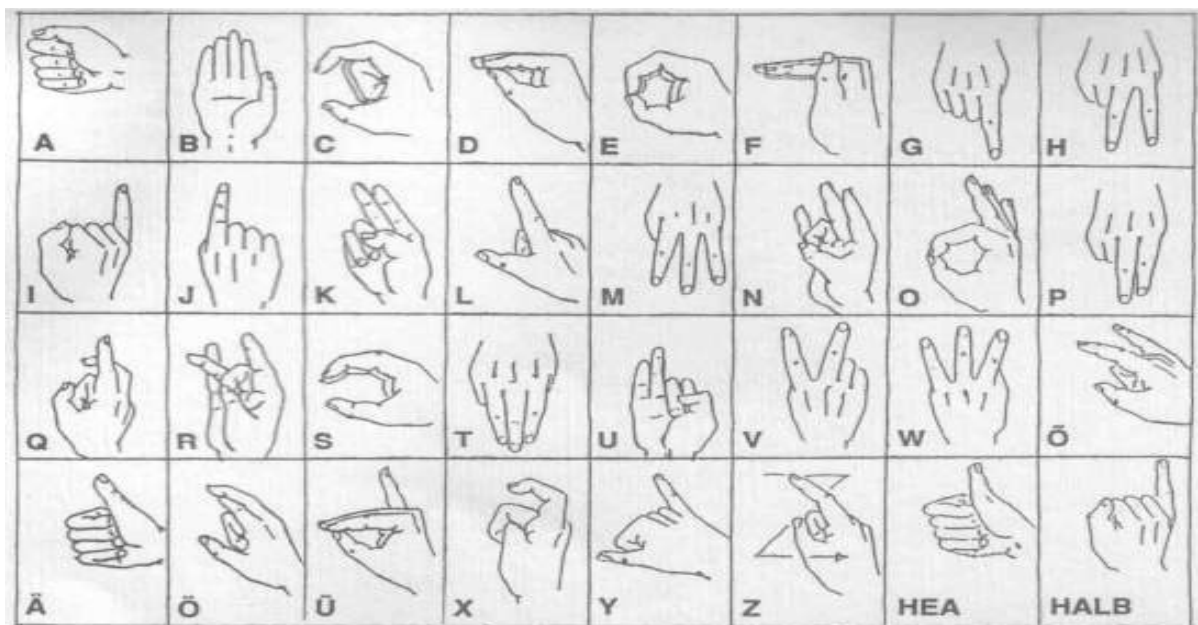
Raamatus „Ma olen kurt, saame sõpradeks“ on andunud Jüri Laumets kuuljatele soovitusi kurdiga suhtlemisel, siinkohal mõned olulisemad:

- Kurtide kõne võib olla aga raskesti arusaadav võõrastele inimestele. Kuulmispuudega inimese kõnest arusaamiseks tuleb temaga rohkem aega koos veeta, et harjuda ta kõne omapäraga.
- Kurt inimene ei reageeri, kui teda kõnetatakse selja tagant. Ta ei kuule Sind ja jätkab rahulikult oma tegevust. Kurdi inimese tähelepanu võitmiseks koputa talle viisakalt õlale ja kõneta teda siis kui ta Sulle otsa vaatab.
- Kui Sa räägid kurdiga, siis vaata talle silma. Ta ei näe muidu, mida Sa ütled. Kui tahad näidata midagi, siis ütle seda esmalt ja siis näita, sest kui Sa räägid pead kõrvale pöörates ei näe ta suud ja sõnum jääb talle arusaamatuks.
- Kurdiga rääkides pole vaja karjuda, ta ei kuule Sind niikuinii. Rääkida võid tavalise hääletooniga.
- Kurdiga rääkides, olles temast veidi eemal, näeb ta Sinu nägu tervikuna ja seetõttu mõistab Sind ka paremini.
- Rääkides kurdiga olgu Su suu tühi, sest kui Sul on rääkides midagi suus (näiteks suits), siis kurt ei saa Sinu kõnest aru. Kui inimesel on vuntsid ja/või habe on kurdil raske huultelt lugeda, sest need varjavad suud. Rääkimisega hätta jäädes kirjuta lühidalt ja konkreetselt lihtsalt oma sõnum.
- Kui suhtled kurdiga, kasuta võimalikult palju viipemärke, liigutusi ja miimikat. Miimikata ja liigutusteta jutt võib kurdile igavana tunduda.
- Kurdiga rääkides vaata, et valgus langeks Sinu näole eest, sest siis saab kurt Sinust hästi aru. Kui valgus langeb Sinu selja tagant, ei näe kurt Sinu nägu ja ta ei mõista, mida Sa talle öelda tahad.
- Kurdiga rääkides ava oma suud piisavalt, siis tal on Sinust lihtsam õigesti aru saada. Kui avad suud vähe on huultelt lugemine raske, kuna paljud häälikud pole nähtavad. Räägi selgelt ja lihtsate lausetega, ära kiirusta!

- Seltskonnas ärge jätke kurti inimest ainult seetõttu üksi, et ta ei kuule. Kutsuge ta enda hulka ja rääkige ükshaaval, sest kurt loeb teie kõnet huultelt ja tal on raske kõiki korruga jälgida.

Viipekeel:

- Kurdid suhtlevad omavahel viipekeeles, mis on ilus ja väljendusrikas keel. Nad ei vehi kätega vaid viipelevad ja iga kuulja võib soovi korral viipekeele ära õppida. (Laumets 1995:1-27) Eesti sõrmendid on toodud pildil 10.
- Viipekeel ei ole üle maailma ühesugune, kuid on olemas ka ülemaailme viipekeel.
- Eesti kontekstis on isegi eestlaste ja venelaste ühesugustel viibetel erisugune tähendus. Paljudel viibetel võib olla mitu tähendust ja nende tähendus sõltub kontekstist.
- Viibetele annab kontekstikohase tähenduse viipe juurde käiv miimika, kehakeel, näoilme, st. samasuguse viipega võib väljendada nii surma kui ka armastust, tuleb vaid kohane näoilme viipe juurde teha (Jarovikov 2004).

Pilt 10. Eesti sõrmendid. Allikas: Laumets, J.

Tabel 1. Spearmani korrelatsiooni kordajad

Küsi- müste numb- rid	4.1	4.2	4.3	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.7	5.8	5.10	6.1	6.4	8.1	8.2	8.3	10.1	11.2	11.3	
5.2			,456																	
5.6			,415																	
5.10				-,483				-,580												
6.3		,430	,470		,422	,422						,426								
6.4												,501								
8.4														,795	,635	,680				
8.5														,690	,733	,567				
8.6													-,450	,763	,542	,822				
11.3																		-,460	,462	
11.4	-,663	-,553																		,666
12.2							-,581	-,570	-,421	-,417	,551									
13.1																		-,483		,449
13.2																			,687	,420
13.3	-,457												-,466							,438
13.4																			,520	,650

Allikas: S. Polikarpus, küsitluse päästetöötaja koolitajale 2004. põhjal

